

KONAVOSKI NARODNI PLESOVI

IVAN IVANČAN

UVOD

Pisani nam spomenici daju malo podataka o plesovima u Konavlima. Dva stećka, jedan u Brotnicama, a drugi (ulomak) u Pridvorju, prikazuju kola prema kojima možemo naslućivati da su u Konavlima nekada postojali nadgrobni plesovi. Ovi su stećci samo dio mnogo većeg broja stećaka u bosanskohercegovačkom bogumilskom zaleđu. Današnje je *potkolo* prostornom shemom nalik uklesanim kolima.

U kulturnim tradicijama Dubrovnika spominje se kao jedan od najvažnijih događaja svetkovanje svetog Vlaha. Na toj svetkovini su sudjelevali čete vojnika iz raznih krajeva Dubrovačke Republike pa i iz Konavala.¹ One bi predvođene kapetanima i barjaktarima izvodile razne vježbe i bojne igre s oružjem, što u nekim detaljima podsjeća na korčulanske *kumpanije*. U današnjem životu Konavljana nema tragova spomenutih borbenih igara. One su u ove krajeve mogle prispjeti i posredstvom Španjolaca, kao što su se za karolinških vremena širile i po srednjoj Europi.

U plesu *poskočica* lako naziremo elemente srodne i po stavu i po stilu španjolskim, odnosno mediteranskim. Pucketanje prstima zapravo je imitacija kastanjeta, a ruke se drže upravo tako, s izvrnutim dlanom, kao da su kastanjete u njima. Jake veze Dubrovčana sa Španjolskom i Napuljskom državom, koja je također bila španjolski posjed, omogućuju donošenje sigurnijih pretpostavki.² Pogotovo jer je i ceremonijal u dubrovačkom kneževom dvoru bio djelomično španjolski.³ Obično su baletmajstori uvježbavali naklon, a nakloni su uostalom bili i sastavni dio tadašnjih plesova. Odnosi su razgranati naročito u XVI vijeku pa su plesove lako mogli prenositi mornari i drugi putnici s obje strane.

Opisi otkrivaju da se nekad vjerojatno plesalo i na raskršćima, jer jedno od njih nosi naziv igrište, kao i plesni prostori u mnogim našim kra-

¹ Antun Vučetić, *Sv. Vlaho u Dubrovniku*, Dubrovnik 1924, str. 48.

² Jorjo Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI v.* Izdanje zadužbine dra Nikole Krstića 11. Beograd 1932. Srpska kraljevska akademija.

³ Vučetić, o. c. br. 1 strana 49.

jevima. Magijsko plesanje na raskršćima poznato je, a njihovo čarolijsko shvaćanje zadržalo se u Konavlima u bacanju mađije na raskršće.⁴

Vjerovanje u vještice koje plešu, do danas se nije održalo, ali se spominje da su vile išle plesati čak na talijansku obalu, tj. u Pūlju pod orah.⁵

U Zbornicama za narodni život i običaje južnih Slavena, a u okviru svatovskih obreda, spominju se i neki plesni običaji koji se danas više ne vrše. Tako je s plesanjem oko nevjestina ruha i s darivanjem skrinje⁶

⁴ Vid Vuletić-Vukasović, *Prizivjevanje. Srpski etnografski zbornik. Rasprave grada*. Knjiga I str. 162. Srpska kraljevska Akademija. 1934.

⁵ Vuletić-Vukasović, o. c. br. 4 strana 160.

⁶ Pavlina Bogdan-Bijelić, *Ženidba (Konavli u Dalmaciji). Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. Knjiga XXVII svezak 1, Zagreb 1929, str. 126—127.

OPĆENITE NAPOMENE O PLESANJU

Kad se pleše?

»1932, tako ti mogu računati, kad smo se mi uzeli, igralo se i ljeti i zimi, kad su viši i viši blagdani. Najprije Božić, tada Ivanjdan u Vatasima, ondar Mladijenci u Dunavama sutradan po Ivanjdanu. Tadar od Nove Godine ti je bilo o Pokladima. Onda ti je bilo Uskrsenje, jedan dan, pa drugi dan, pa treći dan. Taki su u nas blagdani. I tada ijopet prva nedjelja od Uskrsa, mali Uskrs. Iza njega ti je bilo, kao jedan mali dernek, Spasovdan, onda Petrovdan. Iza Petrova dana, onda je bijo dernek na Mrcinama Cirilo i Metodija, što dođe na pet sedmoga. Na svetu Nedeju bijo je dernek na Grudi i onda smo ti išli na zabave i igre. Dernek ti je kao fešta, a prije se zvao dernek.

— Idemo na dernek!

To se tako zvalo do pred dvadeset godina. Onda ti je dolazilo o Velikon Gospi i tu je bila igra i zabava na Lovornom, a na Gospu od Karmena tu je bijo dernek na Pločicama i prisluga u Gornje Mrcinama. I to je bilo vazda veseje kad bi taj dan došo. Na Petrovdan u Palju Brdu. To je njihovo krsno ime, a onda dođe na osam devetoga, to je danas u Dunavama. Iza toga je opet Gospa Lozarija u Vodovađi, krsno ime, pa sveti Srđ, krsno ime u Pridvorju. Iza svetog Srđa, stani, onda dođe sveti Mitar i tu nam je u našem rodnom mjestu krsno ime. U Dunavama. Tu bi dobro proslavili. Na Mialjdan, baš nikad nisam bila, tu ti je krsno ime u Mrcinama Donjim i tu je bilo puno naroda. A šutri je bio Metvidan. Trebalo je it u crkvu i žižat svijće i moliti Boga za mrtve. Taj dan se nije igralo niti se je pjevalo, niti se je oko zemlje radilo. Ijopet nam je došo Nikojdan. To je u Vatasima, koji slavu krsno ime i tu smo dobro proslazili, igrali i pjevali.«

Tako je započela opisivanje plesnih prilika starica Nike Škilj iz Dunava. Mnogi elementi pitanja — Kad se u Konavlima plesalo? — već su ovdje obuhvaćeni. Iako to nisu potpuni podaci, ipak se vidi, da je Konavljjanin volio plesati i da mu se za to često pružala prilika. Crkveni blagdani, prisluge i krsna imena bili su povod, da se u mjestu gdje se slavio god skupe stanovnici okolnih sela, a često i onih udaljenijih, izvan Konavala. Evo još nekoliko važnijih dana, kad se plesalo u nekim mjestima. U Stravči su prisluge: Đurdevdan, Nova Godina, Inacije. U Dubi je krsno ime Šćepanjdan, pa krsno ime u Stravči Gospa od Rozarija, u Brotnicama Lučindan, u Šiešcima i Kuni Nikojdan. U Jasenici je krsno ime na Svi-

svete. To su glavni praznici u konavoskim Brdima. Seljaci iz Brda silazili bi u »gornju i donju bandu« Konavala na svetkovine, no mnogo je rjeđe bilo da bi se »donji« Konavljani penjali u Brda, zbog veoma napornog puta.

Osam krsnih imena i prisluga, Božić i Uskrs su bili dani kad se redovito plesalo u svakom selu.

»Igralo se svake nedelje. Kad goder bi se dobro napili. Onda bi skakali i prdecali se, kako sam ono tijela rijet, onda bi se dobro izdipali. I od svadbama i od Pokladama bili bi isto plesali, ali najviše kad bi bilo krsno ime. To bi bilo poslije podne, kad bi narod objedovo, da mogu balat, skakat kako oće. To bi trajalo do koga doba noći. Do ponoća. Ne bi dalje isto. U svadbi nekad bilo i cijelu noć veselje. Izjutra se nikad ne bala, nego samo popodne.«

Ovaj smo citat iz Dube, od Antuna Šarila, uzeli zbog toga, što se on može primijeniti gotovo bez iznimke, na sva sela.

Svaki predio Konavala imao je središta u kojima su se plesovi najčešće izvodili i gdje se sastajali seljaci iz više sela. U Brdima je to bila Stravča, na »gornjoj bandi« Pridvorje i Mrcine, na »donjoj« Gruda, Čilipi i Popovići, a na krajnjem jugu Pločice.

Što se tiče Poklada postoje razlike. U Brdima se na te dane ne pleše, izuzev vrlo rijetko u Stravči i Jasenici, dok se u ostalim selima pleše. I po nekim drugim elementima moći ćemo, za vrijeme daljnjeg izlaganja, opaziti razlike između plesnih prilika u Brdima, i onih »gornje i donje bande«, pa čak i neke razlike među njima samima.

U manjim selima pleše se rjeđe nego u velikim. To se naročito odnosi na prisluge, koje u životu Konavljana imaju manju ulogu nego proslava krsnog imena. *»Ondad se ne bala. Znat? kako je. Malo je selo, a da je veće, možda bi bilo i više puta. I u zabitnom smo ode, što vidite«,* kaže Marko Mišić u Šiešcima.

»Prije ti je bilo samo tri put godišnje, u stara vremena. Prva nedjelja od mjeseca otombra, a to je bilo krsno ime, onda kad su Mladinci. To je kao prisluga. Krsno ime je jedno, a prisluga je prisluga. Krsno ime slavi cijelo selo, a na prislugu ne zoveš sve prijateje, nego ko dođe. Nema zvanja na taj dan. I na svetog Vida je prisluga. Na te dane se balalo, a za Božić se išlo malo dalje. Pločice, Mrcine, Gruda i tako dalje. A za Uskrs je bilo pucanje na kokoši.«

Tako je govorio Luka Fiorović o blagdanima i plesovima u Vodovađi. No tako je u manjim selima. U Čilipima je svaki zaselak imao posebno krsno ime: Čilipi svetog Ivana, Miočići svetog Luku, Mašješi svetu Nedelju, Bistročići i Beroje svetog Nikolu. Slično je i u Popovićima. Veliko je selo, pa jedan dio slavi svetog Nikolu, drugi svetog Mihajla, a treći Gospu Lozariju. A o Đurđevdanu bude velika procesija sve oko brda i onda ples. Tako je bilo i u Pridvorju oko crkve svetog Srđa, a zatim se plesalo pod ogromnom platanom. Đurinići slave Krstovdan kao krsno ime izuzev zaselka Višnjice, koje slavi Malu Gospu. U Vitaljini neki slave Miholjdan (zaseoci Bezboge i Perušci), neki Nikoljdan i Spasovdan. Pa evo još nekih svetkovina krsnog imena za južne Konavle; Uskoplje slavi Mjoljdan i

Gospu od Lozarija. Sveti Ivan i sveti Nikola slave se u Moluntu. Prisluge nismo sve niti nabrojili jer ih ima mnogo više.

O tome kad se pleše možemo navesti još slijedeće: najviše se pleše poslije objeda, a negdje samo poslije večere. Pri većim svečanostima pleše se i poslije objeda i poslije večere, a u svatovima gdje i do zore. I tu postoje razlike u raznim selima. Godišnja doba igraju također znatnu ulogu u duljini plesanja. Kad je dulji dan, ples počinje kasnije, i dulje traje. U zimi prije počne i prije završi.

Interesantan je običaj u Uskoplju na Novu Godinu. Ako bi se gdje vjerila djevojka, onda bi se skupilo više staraca u tu kuću. Tamo bi kod nje plesali poskočicu i druge starinske plesove. U istom mjestu bi se vrlo živo plesalo i uoči Martinja. Tada bi se »vrčele« (načinjale) bačve i kušalo vino. Znali bi se tako opiti i skakati te su neki put i pod prolomili na više mjesta.

Svatovski običaj dao je lijepih prilika za ples. Kazivanja su fragmentarna, jer se mnogo dijelova običaja zapustilo.

Neki stariji pisci spominju plesanje u konavoskim svatovima. No prije nego se osvrnemo na te plesove, pretpostavljamo da su neki od njih mogli biti preneseni u Konavle iz Dubrovnika, u vrijeme kad su veze između njih bile jače. *Spravljalice*, služavke, konavoske djevojke koje su služile u dubrovačkih gospođa, na kraju bi svoje službe, a prije udaje, dobivale otpremninu. To se događalo na *spravama*, svečanostima, gdje se plesalo i darivalo spravljenicu.⁷

U Zbornicama za narodni život i običaje južnih Slavena, među ostalim, spominje se da je ponašanje pri plesu bilo jasno označeno već od upoznavanja momaka i djevojaka. Momak igra u kolu kraj voljene djevojke. U samim svatovima, kad se vrati nevjesta iz kamare, đeveri kažu:

— *Ajmo videt, je li nevjesta šantava!*

Uhvati se jedan pa s njome igra u kolu.⁸ Ovaj običaj dosta je rasprostranjen, a među ostalim zabilježen u Istri,⁹ Dalmaciji...¹⁰

I danas se ljudi sjećaju plesanja oko nevjestina ruha. Dva su djevera i dvije djevojke plesali oko njega potkolo i zvali svatove da daruju ruvo:

— *Ajmo igrat, ajmo pjevat*

Oko ruva nevjestina.

»*To je bilo ono što se balalo oko skrinje u veselju*«, kaže Pavo Kri-
lanović iz Čilipa, a isti događaj opisuje i Nike Balarin u svojem radu o
ženidbi na Grudi¹¹

⁷ Ivan kan. Stojanović, *Dubrovačka književnost*, Dala na vidjelo Srpska Dubrovačka akademska omladina. Dubrovnik 1900. strana 110.

⁸ Nike Balarin, *Konavli, Ženidba (na Grudi)*. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Svezak III. Druga polovina. Strana 229.

⁹ Ivan Ivančan, *Istra, I*. Rukopis INU. Strana 51.

¹⁰ *Lelja Taš, Narodni plesovi kotara Sinj*. Rukopis INU 848. Strana 2.

¹¹ *Balarin, o. c. br. 8* strana 293.

Radovi u Zborniku spominju i »obrtanje nevjeste triput naoposlo«¹² što je jednako kao i u nekim drugim krajevima, sve do Baranje.¹³ I dok Baranjac daje vjerodostojno tumačenje ovom magijskom okretanju, naime, da se mladoj moraju zamrsiti putevi kako se ne bi znala vratiti u očinski dom, Konavljaniin ne zna više smisla tom okretanju, iako je ono vjerojatno poteklo iz iste ili slične magičke pobude.

U fragmentima starih konavoskih svatovskih popjevaka, pjeva se i o kolu i to svatovskom kolu:

— *Nek ja viđu rabra dvore
I pred dvorom divno kolo
I u kolu pirov — majku.*¹⁴

O svatovskim kolima današnji su kazivači znali malo šta ispričati, a pokazati još manje. Nike Škilj, govoreći o svojim svatovima, kaže da je otplesala samo jednu polku, jer se bila umorila, izdaleka došla pješke. »Ako je veliko veseje, bala se više. Veliko veseje, to znači da se čini i večera i onda se bala sve do zore i pjeva. Ako je veliko veseje, onda može biti i objed i večera. Onda se bala poslije podne i poslije večere. A ako je malo veseje, onda se ne bala nikako ili malo poslije objeda«, kaže Niko Dabo iz Stravče.

Jedan sasvim osamljen podatak iz Molunta govori »da se plesalo i ka bi odili ribat na leutu«.

Rezimirajući ovo poglavlje vidimo da su pokladno i svatovsko plesanje ovdje sporedni, a najvažnije je ono o Božiću i krsnom imenu, manje važno o Uskrsu i prislugama.

Gdje se pleše?

»Svak je u svoje parokije igro. Na Mrcinama to se zvala placa od igranja. To je bila sama sobrnja i pijesak. Ako se je za koga vjero ili intesiro, e pa bi isto tu došli. Ta je placa od igranja više crkve svetoga Nikole. Na Grudi se igralo na pločicama, u Pridvorju kraj Srđeve crkve, u Dunavama kraj škole na taraci. Unutar se zove Dom, a pred školom taraca. Ovde u Ljutića Đura pokonjega, se je vazda igralo na gumnu. Negda se igralo i na livadi; čobani i čobanice. Tu je bilo bali na Popovinam. To je ledina. Sada se zove igralište de igraju na fuzbale. To je glavno bilo, kolijat svaka kola. Sada igraju u kućama po noći, kad je krsno ime. Razmakli bi trpezu i učinili mjesta da mogu igra. Sve iz skrajnjega sela bi došli a vazda do zore.«

I ovo smo poglavlje započeli riječima Nike Škilj iz Dunava, jer se dobrim dijelom odnosi na mjesta — gdje se ples u Konavlima izvodio. Ljeti napolju, a zimi u kućama, školama, gostionama, Domovima. Prije

¹² Bogdan-Bijelić, o. c. br. 6 strana 121.

¹³ Ivan Ivančan, Narodni plesovi Hrvatske 1. Savez muzičkih društava Hrvatske 1957. Strana 92.

¹⁴ Bogdan-Bijelić, o. c. br. 6 strana 132.

toga nije bilo. I zimi se znalo plesati na gumnima. Zime nisu bile tako jake kao sada, tumače seljani, a i ljudi su bili otporniji.

Obično se izabere mjesto u sredini sela, tj. svakom njegovu dijelu podjednako blizu. Postojala su, doduše, različita gumna na kojima se izvodio ples, pa ipak su neka bila naročito omiljena. Ipak se na njima nije uvijek održavala zabava. Glavni razlog bi bila smrt u kući vlasnika gumna. Kad je bio u koroti, ne bi godinu dana dao da se pleše na njegovu gumnu, niti bi ga išli pitati za dozvolu. Tada bi se otišlo na nečije drugo gumno.

U Stravči se najviše pleše na Čeovićevu gumnu, u Jasenici u Primora i Kosalića. U Vodovađi su nekada plesali u Fiorovića, Švaga, pa u zaselku Bani u Miladina na gumnu i Alage. Sad su načinili »taracu« pred školom i tu se pleše. No u Vodovađi su znali često plesati i na livadi poviše Fiorovićeve kuće. U Pičetima se plesalo na Kovačevu gumnu, u Čilipima na gumnima pok. Pera Krilanovića i Stijepa Simovića, a zaselci Miočići i Mašješi na svojim gumnima. Popovićani su se najviše sastajali na Ivanovu gumnu, Ivana Klaića i u Matijaševića. U Đurinićima se plesalo na svim gumnima, gdje god. Svaki put se mijenjalo. Ali gdje je u selu bilo najviše djevojaka, na njihovu se gumnu najviše i plesalo. U Pločicama se za svetkovine Gospe od Karmena plesalo i u crkvenom dvorištu. Dubljani su sebi izgradili posebno gumno na izvoru Kosović, da ne moraju privatne vlasnike moliti dozvolu za ples. U Dubi se pleše i pred crkvom svetog Šćepana, a gumno koje su izgradili na Kosoviću zovu *savezno*.

Izuzetan slučaj zabilježen je u Moluntu. Tu bi pred gostionom napravili pod od dasaka, štica. Na njemu bi plesali. Ovaj, u alpskim krajevima vrlo uobičajen način organiziranja plesnog prostora, dopro je čak dovlje ali je usamljen. *Tanzboden* je ovdje, barem prema dosadašnjim podacima, prodro najjužnije na našem teritoriju.¹⁵

Iz svega se vidi da su gumna bila najvažnije mjesto gdje se izvodio ples. Kasnije su gumna zamijenile tarace, naročito pred gostionama, a kad je loše vrijeme, onda zatvorene prostorije. Posebno su gostioničari vabili u gostione. Platili bi svirača i narod bi se tu sastajao. Evo iz usta Ane Glavinić najbolji opis toga: »*Esmo mi držali starinsku krčmu. Prodavali kafu, rakiju. Kažem ti. I onda su nam bile te fešte, vako, ove svece. Onda bi u nas doma balali. I moj mali brat, on je znao svirati uz ljerice.*«

Mora da se nekad plesalo i na raskršćima, jer se jedno od njih zove *igrište*, a plesanje na raskršćima poznato je gotovo u svim našim krajevima.

Konavljani nisu plesali samo u svojim selima. Išli bi i u susjedna pa i vrlo udaljena. Uoči svetog Vlaha našli bi se i u Dubrovniku. Mješnjčar bi sjeo ispred crkve svetog Vlaha i Konavljani bi izvodili potkolo i poskočicu. To je bilo na Kandeloru.¹⁶ Čini se da to nije jedini dan, kad bi

¹⁵ Ivan Ivančan, *Elementi alpskih plesova u Istri. Rad kongresa folklorista Jugoslavije*. VI. Bled 1959. Strana 100.

¹⁶ Zoran Palčok, Usmeni podatak dan autoru članka.

Konavljani dolazili u Dubrovnik zabavljati se, a u koji više ne dolaze. Ivan Stojanović piše oko 1920. slijedeće: »U naše djetinjstvo, bio je svake godine na Tomindan dernek Konavljana u Dubrovniku«. ¹⁷

Lijepa konavoska nošnja i elegantan ples prelazili su i granice Hrvatske. Za Austrougarske, plesale su grupe i u bečkom Prateru. »Odma sam ti ja bila prva imenovana za balat u Freatoru u Beču. Devet kilometara smo učinili puta, isto kako preko Straduna. Pred tri hiljade naroda u Freatoru udarao nam je Ivo Dimić iz Pridvorja. On je slabo svirio, postidio se pred toliko naroda. A ja mu govorim, vako kako se okrećem:

— Ej sviraj Lindo, žalosna ti majka. Nijesi u Pridvorju pod platanom, nego u Beču u Freatoru!

A on se onda malo začnuo, pa otkoradio, i malo boje sviro. Onda su balali i drugi. Isto naši Konavljani«. — Tako je opisala nastup u Beču Ana Glavinčić.

Tko pleše?

Mladići i djevojke glavni su plesači u kolu. Ponekad običavaju zaplesati i oženjeni ljudi. O krsnom imenu, najvećoj konavoskoj proslavi, kad se malo napiju, zaplešu i starci.

— I naš bi dedo zaigro da sad zasvira!

— Bi, ko bi me dobro napio i najio i platio, do mi fiorin!

Takav se dijalog vodio između Ane Gregurević iz Dube i njenog svekra.

»Pasalo je starom igrat kad bi se malo napio. Onda mu je bilo pljeskanja, starome. Sotijem bi se on malo podičio, stari«, kaže Marko Kise iz Đurinića.

Udate žene rijetko bi plesale, ali oženjeni muškarci su se hvatali u kolo.

Momčići i djevojke počeli bi plesati već vrlo rano na paši, a u pravo kolo bi se znali hvatati već od četrnaest godina pa, djevojke, do šesnaest. Tada bi se udale i više ne bi plesale. Danas se udaju kasnije i dulje plešu.

U selima Brda više bi sudjelovali stariji ljudi u plesu. No i tu ima iznimaka. U Brotnici su i oženjeni ljudi rijetki u kolu a kamoli starci. Sve to vrijedi za prošlost. Današnje plesove izvodi samo omladina.

Gotovo u svakom selu bilo je istaknutih plesača. Nike Škilj iz Duna bila je »balarica prve klase«. Tu su još Pavo Živac i Niko Pušić. »Što je jedan Pušić bijo, ko gorkinja vila. Jes božja vjera. Ma lijep ko sunce žarko. Pa kako se ubitijo grdne poskočice igrat, vas moka, dobijo je sičiju, ponturu. To se onda više nije znalo ličči i umro. O kako. I ja sam bila djevojka i ja sam igrala i vjeruj da više nijesam nigda zaigrala otkad sam vidjela smrt njegovu« — kaže Nike.

U Stravci su najviše cijenili Šćepa Martinovića i Đuru Grgurovića. Antun Šarilo, Pero Šijuk, Nike Vlahušić i Kate Brajilo bili su najbolji u

¹⁷ Ivan Hristijan v. Engel, *Povijest dubrovačke republike*. Preveo i opaskama popratio i nadopunio Ivan kan. Stojanović. Drugo izdanje. Dubrovnik 1922. Strana 422.

Dubi. U Vodovađi je najistaknutiji plesač bio Kristo Gleđ, u Pridvorju Stijepo Obad, u Čilipima Stijepo Vezilić, u Đurinićima Marko Kise i Jela Miletić. Čak su i u daljim selima znali za vrsne plesače iz cijelih Konavala. »U Pridvorju su ti svaki bali. Ona je bila balarica žestoka, ona Skvičalova. I brat jon isto. On ti je bijo igrač, to ne morete vjerovat«, rekli su u Dunavama.

Nije nikakvo čudo što su mnogi Konavljani postali vrsni plesači. Brojne su im prilike dale mogućnosti za to. Naročito su poznati Pridvorani, Popovićani i Čilipljani.

Prve plesne korake naučili bi na razne načine, ponajviše na paši čuvajući ovce, koze i drugo blago. Nađe se netko koji već nešto znađe i pokazuje ostalima plesne pokrete. Kad je krsno ime i kad su svi dobre volje, uhvate se u kolo i oni koji još ne znaju dobro plesati. Tada im to nitko ne zamjerava. Sestre uče braću ili stariji svoje mlade. Djeca su smjela prisustvovati zabavama starijih, pa bi i gledanjem mnogo naučila. A kad se sastanu sama, vrtjela bi se i skakala. Pratila bi ih usna harmonika, ili male muzike, kako je oni zovu. A kad je nije bilo, onda bi pjevušili i plesali. Učili bi i po konobama, uz komine, u kućama, a u Čilipima je omladina u najnovije vrijeme učila plesati starinska kola u društvu »Vladimir Nazor«. Učio ju je Stijepo Vezilić.

»Bogati, ja vidjela od mojije starijih, kad sam bila dijete, pa, bogati, rodilo se to pri meni da znam, gospe ti, ka i tebi se rodilo da znaš ovo«, kaže Ane Glavinić iz Pičeta.

»Imale smo drugo gumno, gdje bi se mi male učile. Imale smo i mužkarce, koji bi išli u školu i onda bi s njima učile. Imale smo 12 do 13 godina. Svake bi nedelje tako. Stoji jedan od malijeh i svira brač ili lijericu. Kad bi išli na pašu, i tu bi dikali. Inače bi u nedelju na našem gumnu. Naučile smo plesat i kad bi nastale curice, onda bi plesale i na velikom gumnu«. (Popovići).

»Ne bi u bal uljegli dok ne bi potpuno znali igrat, jer bi nam se bili rugali. Nosili bi na pašu lijericu ili mješnice. Ima tu gore na brdu ledina. To bi bilo više od deset i petnajs čobana ovako u grupi. Usput bi čuvali stoku: ovce, koze, volove, mazge i konje, i igrali bi.« (Đurinići)

Z a b r a n e

Kao i u mnogim našim krajevima razvitku plesa opirale su se različite zabrane. Političke i crkvene vlasti znale bi kočiti zabave, roditelji nisu dozvoljavali djeci da pođu na ples, a ljubomorni muževi i žene također su pravili smetnje jedni drugima. Veliku ulogu igrala je i tradicija. Već se u starijim zapisima nalaze vijesti o tome:

»Kad su vjereni, onda on s njom ne igra u kolu. Kažu da bi to bila velika bezočarija, jer će se imat kad milovat.¹⁸ On igra s djevojkama iz njezine rodbine, a ona sa mladićima iz njegove.¹⁹

¹⁸ Balavin, o. c. br. 8 strana 277.

¹⁹ Bogdan-Bijelić, o. c. br. 6 strana 113.

Iz mnogih izjava kazivača vidi se kako su se oni odnosili prema tim zabranama. »Kad bi bili u koroti, cijelu se godinu ne pleše. Ma šta onu ludu užancu. Valja plesat nakon nekoliko mjeseci a ne godinu dana« (Molunat). »Na Korizmu ne bi prije smjeli balati i to ono kad dođe pola korizme a nekad ne bi ni isprva« (Molunat). »Pa znate, gospodine, bilo je ono prije strogije nego sada. Misli da će se kćer pokvarit pa ima kuća da ne bi dali kćeri da bala. A ima i danas kuća, ka reče stariji:

— Ima da dođeš na tu uru! —

i dođe se. Sluša se đe je red. E ova banda raspuštena« (Molunat). »Talijani su branili da se bala, ali ja sam onda bijo u domobranima, za vrijeme Hrvatske. Satnik je nama javio da podemo na Brgat u Župu, da zabranimo Župkama da balaju s Talijanima. Našli smo gore na gumnu đe balaju dva aktivna žandara i dva domobrana sa Župkama. I počerali ih, ali su oni otišli na ledinu i tamo balali.« (Uskoplje).

»Za stara vremena, branili su da uveče idu djevojke u bale. Po danu su smjele« (Uskoplje). »Samo je jedan učitelj branio bal. Zvao se Baldo Takidija. Zabranio je za to jer je galijot bijo. Nije dao ni pred školom da se bala. Narod se uklonijo a bio bi ga neko udrijo« (Đurinići). »Za Talijana se nije balalo« (Đurinići). »Dokle bi neko umro u ovom selu, cijelo selo ne bi balalo godinu dana. Mladići i djevojke bi pošli u drugo selo pa su balali. Ja znam jednoga mladića kojemu je umro otac. Nije mu bilo niti dva mjeseca pošto je umro, a on je došo u kolo i balo, u drugo selo« (Đurinići). »Nekim ženama jesu zabranjivali muževi da idu balat, a neki nijesu. Nijesu žene u nas zapovijedale ništa u ono doba. Muž je bio gospodar. Ko će mu zabranit, muškome« (Đurinići).

I tako razne vijesti iz raznih sela. Većina njih tvrdi da za vrijeme talijanske okupacije nijesu smjeli, a ni htjeli plesati. Iznimka su Popovići u kojima su mještanke plesale s Talijanima. U Čilipima bi, za stare Jugoslavije, žandari rastjerali ples, ako bi došlo do neke političke gužve. Tamo su i svećenici branili ples na Uskrs, Božić i prvi dan Duhova, s motivacijom da to crkveni zakoni zabranjuju. Jedne od prošlih godina Milicija je zabranila ples na Tijelovo. Roditelji ne bi dali kćerima po noći u ples.

— Sunce u more, djevojke kući!

Svećenici su se naročito okomili na nove građanske parovne plesove, koji su između dva rata prodirali u Konavle. Naročito bi branili step, ili kako ga je jedna kazivačica zvala *stef*. U Vodovači kažu da se svećenici nisu u to pačali, a Pridvoranima je svećenik s propovjedaonice zabranio ples već drugu godinu za redom, 1960. i 1961. Zaprijetio je što više crkvenim prokletstvom, kako kažu seljani.

Različiti su razlozi zašto roditelji ne puštaju kćerke na ples.

— Da se ne smucare (Pridvorje).

— Da ne bi pošle naopako. Nauče se pa ne će slušati, ne će raditi. Nauči se pa ode radije plesat nego oko stoke. Voli muško nego svoj poso (Duba).

— Da ne bi išle sa slabijem društvom i da je ne bi mladići napastovali (Stravča).

Da bi se u cijelosti doživjela napetost koja je vladala u odnosima između roditelja i kćeri, oko plesanja, u odnosima između zabave i odgovornosti, evo opširnog citata iz Dunava: »A stari nam ne bi nikad po noći dali da idemo u ples. Ubili bi nas ka bi rekli da idemo u ples po noći. Mnogi bi otac i majka kćerima ispotezali sve kose s glave, da jim ne idu po noći kalašit se.

— Ako ne ćete slušat, ajde iz kuće ća. Poštene ne idu po noći. Ona koja nije slušala, oni bi to tako nama rekli, da je svaka bila šporkulja i friška. Tako je to pa eto ti. Ja moje čeri danaske tako ščetujem, kao i moji roditelji što su mene ščetovali, ali oće da idu po noći pa se dobru ne nadam, pa se bojim zla.

Uoči Božića, na ponoći, nijesmo nikada smjeli igrati od našije starije. A ka je svanulo, oko šes sati, onda smo išli na jednu placu, đe nas svak vidi. To se zovu Mrcine. Igrali smo i pjevali do podne. I onda smo došli doma. Objedovali bi i morali goni stoku na pašu. Moralo se i na Božić. Čaća zapovijeda:

— Morate ići ili ne ćete jest u kući vražjega kruva. Ako ne ćete it na pašu, puca će vam toljaga po glavi. Onda smo večerali i pošle bi mi majgure, devojke, u sušestvo, ali roditelji ne dadu:

— Ako počete, ne ćete u kuću ujest, zapatat ćemo vrata. A mi jadne plaćemo. Šjutridan bi nam opet rekli:

— Ala te uzmite komad golokudnice i ajte na pašu s kozama i ov-cama.

E! A mi kad bi bili na paši, molili bi koga da nam pričuva stoku, da počemo malo igrati đegod bi bili bliže. Ostavili bi stoku s tuđije čobani i otišli na Vođovađu. Onda bi se ijope vratili. Privati stoku i goni doma. A roditelji kad bi to saznali, oni bi nas izmlatili. Ne bi nas mogli pro dan uvatit pa bi nas uvečer zatvorili u kamaru, ne u sobu nego u kamaru. A mi bi se majgure ušutale, a oni dođi k nama pa udri tojagom.

Šjutridan, Ivanjdan. Naša prisluga. Popodne bi nas pustili roditelji malo igrati u kolo i morali bi dođ doma i napas koze i ovce. Kad bi večer večerali:

— Odma leć! Nemoj da smo koju čuli po kući da oda!

Šjutridan osvanule Mladijence. Mi bi to molili roditelje da nas puštu malo popodne u kolo, a oni ne dadu nikako:

— Ako počete, možete doma više ne it, nego možete it u službu! Branili bi nam da se ne skitaramo i da ne reče tuđi narod da smo jedne raspuštenice, da se nikoga ne bojimo. A mi tadar nikud ne bi ni išle, nego bi se ućutale. Više bi puta i plakale, ali nam nije moglo bit drugovačije.

Sve je bilo najbolje o Pokladam. Mi bi majgure u jutro molile koga iz sela da nam čuva brave, da mi počemo malo na Mrcine, da se izigramo, da poigramo malo s maškarima. A to su majci, mladići, iz sela. I oni bi nam rekli:

— Dođite oko podne na Mrcine da poigramo. I stali bi do dvije, tri popodne i morali bi dođ doma prije no sunce zađe.«

Socijalna uloga plesa

U Konavlima danas ples nema tako izrazitu socijalnu ulogu kao u nekim drugim krajevima. Možda je to nekada bilo drugačije.

Na stećcima u Brotnici i Pridvorju razigralo se kolo, a to dopušta pretpostavku o značenju kola u nekadašnjem životu ovdašnjih Patarena, pa i o postojanju posmrtnih kola, kao u susjednim kontinentalnim krajevima.²⁰

Ipak i danas ples vrši društvenu funkciju; pomaže reguliranju odnosa između momaka i djevojaka, vrši neke svatovske zadatke. Pomoću njega pokazuje se i otpor prema okupatoru Talijanu. Ljudi se nijesu htjeli javno pokazivati i veseliti i plesati, dok im je tuđin bio na vratu. I još nešto. Ovdje se javljaju i tragovi partizanskih plesova.

Pri plesu omladina uči lijepo ponašanje. Pristojno pitanje za ples, čašćenje i zahvala na kraju plesa, sve su to dijelovi bontona, koji se uči na plesnim zabavama. Ako djevojka odbije mladića, koji ju je zamolio za ples, ona više ni sa jednim drugim ne smije zaplesati taj vijad, jer bi običaji dozvoljavali strogi ukor, pa i pljusku u nekim zgodama, ako bi ipak pošla s drugim plesati. Nije je kažnjavao isključivo uvrijeđeni momak, već bi to znao učiniti i njen rođeni brat.

Čobani bi na paši, učeći ples, dobijali prve pouke i o vladanju u ženskom društvu.

Ples je obavezivao mlade ljude i na neke zajedničke poslove. Mladići su se morali pobrinuti za svirača i za gumno na kojem će se plesati. Morali su skupiti novac, obavijestiti djevojke o tome gdje će se plesati. Često se događalo, u selima gdje je krsno ime bilo ljeti recimo na Vidovdan, da su zajedničkim snagama najprije pokupili s gumna žitarice, koje su se tu našle, a poslije plesa opet sve stavili na svoje mjesto. Djevojke bi pomele i uredile plesni prostor i obavile još poneki posao.

Plesne zabave okupile bi i starije ljude. Roditelji, starci i starije žene, koji bi došli u pratnji djevojaka, pa i mnogi znatiželjnici, tu bi razgovarali o plesačima, o ponašanju, a i drugim seoskim događajima. Bio je to najbrojniji skup seljaka iz dotičnog sela kao i još nekih drugih.

Učenici još i danas u školi plešu *širi kolo kozaračka lolō*. Pri kraju, a naročito odmah nakon završetka drugog svjetskog rata, to najpoznatije partizansko kolo plesalo se gotovo u svim selima, a najviše u Pločicama i Dunavama. Posljednji put narod ga je plesao na proslavi formiranja partizanskog odreda u Rupama više Dunava. Socijalna uloga ovog partizanskog plesa dovoljno je jasna i njegovi primjeri objavljivani su na više mjesta.²¹

²⁰ Jelena Dopuda, *Narodne igre Kupreškog polja Bilten instituta za proučavanje folkloru. Br. 2. Sarajevo 1953. Strana 163—169.*

²¹ Olivera Mladenović, Milica Ilijin, Jelena Dopuda, Ivan Ivančan, *Članci o partizanskim plesovima u Zborniku radova SAN. Knjiga LXVIII. Etnografski institut. Knjiga 3, Beograd 1960. Strana 169—286.*

Plesne zabave danas

Danas su plesne zabave drugačije nego što su bile nekad. Više nema plesanja, na gumnu, nego se pleše po školama i Domovima. Mijeh i ljerica rijetko se pojavljuju. Istisnule su ih harmonike a katkada i brač. Polka, swing, i tango, jedini su plesovi koji se danas plešu. Tek kada je neka veća proslava, krsno ime ili slično, onda stariji ljudi »zabalaju« poškočicu, a sasvim rijetko i potkolo. Danas već dolaze i plesni orkestri iz Dubrovnika i unose nove plesove među Konavljane, među omladinu. Zabavu obično organizira aktiv omladine i ubire ulaznicu od svakoga onoga koji sudjeluje. Selo se sasvim približilo gradu. Izgubilo je gotovo sve svoje stilske specifičnosti. Jedino se donekle i sada opaža ona suzdržanost i dostojanstvo u plesu djevojaka.

Estetika i etika pri plesnim zabavama

Već na prvi pogled može se u plesanju Konavljana uočiti neobična finoća i elegancija. Svaki pokret odmjeren je tako da nikad ne prelazi granicu suzdržanosti. Nema slobodnog bacakanja nogama, vrekanja tijela, pretjeranog razmahivanja rukama kao što nema ni ikakvih tragova razuzdanosti.

Potrebu da se umjetnički izraze, Konavljani zadovoljavaju u lijepim, estetskim, pozicijama ruku, u što dostojanstvenijem držanju i naročito u mimici, koja odražava svu delikatnost njihove prirode. Konavljani se natežu upravo u tim elementima, različito nego u mnogim drugim krajevima gdje plesači teže bilo za što većom živošću, skokovima ili virtuosnim okretima.

Ne bi se moglo reći da je na ovakav način plesanja i držanja utjecala blizina Dubrovnika, jer u okolici toga grada imade i krajeva, koji su mu i bliži od Konavala, a svejedno se pleše gotovo mahnito.

Etika i ponašanje pri plesnim zabavama bile su jasno određene. Evo kratkog opisa iz Đurinića gdje se vide neki elementi o kojima ovdje govorimo.

»Đe ćemo poč balat za Krstovdan ?

Onda bi devojke pretegle da se bala u njihovom selu. Đe je više devojaka. Muški su skloni kako bi rekle devojke. Išli bi balat na neko Mijovića gumno. Pitali bi ga ranije:

— Dundo Marko, očes li nam dopuštat gumno da balamo za Krstovdan ?

— Slobodno djeco, — reko bi on.

Sve idu u taj dan na grupe, po pet, po šest. Svirač bi se znao tko je. On je bio spravan. On bi zasviro i uhvatili bi se balat. Muški bi došo i ženskoj bi se poklonijo :

— Devojko, očes li zabalat ?

Ako bi je bilo voja balat, onda bi odgovorila da oće, a ako nije tjela, nije smjela s nikim cijelo vrijeme. A ako bi ipak zaigrala, dobila bi pljusku po faci, iliti od brata iliti od onega koji je zvo prvi da igra. Bi i braća i rodi-

telji išli s njima. Bilo je i po par stotina ljudi kod gumna. Ka je gotovo, neko bi kakav stari čovjek :

— E dosta je! Valja ić kući!

Sve malo po malo ode iz kola kući. Onda ide sestra s bratom. Kako je ko blizu tako ide na grupe.«

Roditelji su kćerima davali posljednje upute prije odlaska na ples ili bi ih nagovarali da ne idu. A bilo je i karanja, zbog neposluha:

— Maro, nemoj — moj sinko — it tamo. Tamo će ti rijet grube riječi. I tako ti boje da stojiš doma.

— Ajde pa pazi kud ideš. Ako što uvatiš, nemoj doma donijet.

— Ajde i dođi, prije no sunce zađe, doma. Ako ne dođeš, ubit ću te! (Stravča).

— Nesretnice, kud si pošla, zla srećo. Iskopanice što ne slušaš! Pótezujo!

— Kud ste pošle tamo kad vam nijesmo mi rekli da idete? (Bilo nas je više sestara).

— Pazi, Mare, kud ideš i s kim družiš. Pazi da mene bi ko prekorio radi tebe. Nemoj da s kijem izlaziš sama po noći iz plesa (Duba).

»Po noći ne bi išli, a po danu znali smo se vladat.

— Pamet u glavu. Ne treba vodit ludosti! (Brotnica).

— Pazi i lijepo se ponašaj sa svakijem. Dođi doma na vrijeme. Prođi se slaba društva. Idi i počteno postupaj. Nemoj da ima ko šta kazat, kakvije grubi riječi! (Šiešci).

— Stane, ponašaj se fino djevojački i kako treba, da se ne treba kasnije sramit roditelji. Dođi čim zađe sunce (Jasenica).

— Pazi s kim govoriš i s kim se družiš. I pazi ako što učiniš, to će se znati (Vodovađa).

Tu su stari ljudi sjedili okoli. Blanci su bili. Pa roditelji, starci i stare žene. Dolazile okolo i sjedale, a djevojke su balale. Nije bilo ka danas vragova. I u podne i u ponoća. Nego kad zađe sunce, ide djevojka i ćaća i mati i svak. E! (Pičeti).

Jele, gledaj šta ćeš raditi, da ti nema poslije ko šta reć. Stoj ko i drugi i dođi doma na vrijeme.

Muškarcima se ne daju upute. Oni imaju propusnice da idu de god boće (Kuna).

— »S kim si onakav si« je stara poslovice. I nemoj da selo poslije priča o tebi (Čilipi).

— Moja Luce, nemoj. Moraš se lijepo ponašat. Moraš lijepo sa svakim plesat i ne smiješ s jednim zaplesati a sa drugime ne. I lijepo se vladaj i nemoj da te netko doprati kući. Dođi s ocem i bratom (Popovići).

— Nikome nemoj šta grubo reći (Đurinići).

— Maro, dođi doma za sunca, jer su muškarci opasni. Sramota je. Za tobom će govoriti da si svaka.

Ako je ona pošla u bal usprkos majci, ona s njom sjutra više nije jela kruha, pošla bi u službu de. Pošla bi u grad (Uskoplje).

— *Zlato moje, nemojte mi se činit naljutit. Đeco moja, pazite što govorite i s kim se držite. I nikad nemoj biti u najprivijem, a nemoj bit ni u najzadnijem.*

A moj Stijepo isto tako. I on je mene slušo. Bio je dobar (Molunat).

Ako bi se koja jakon nasmijala, roditelji bi oparili prutom (Dunave).

O ponašanju djevojke u kolu govori i stih konavoske pjesme »Igra kolo trides djevojaka« :

— *Kad igrate, pred noge gledajte!*

Zapovjednik plesa

U Konavlima nema izrazita zapovjednika kao, recimo, u Dubrovačkom primorju. Ovdje on ne izvikuje komande ili rijetko, a često ga uopće ni nema. Poneki plesač, došljak, znao bi ubaciti u ples i elemente primorskog, ili bližeg župskog plesanja. Ali su se te pojedinosti teško održavale u konavoskom plesanju i najčešće se vrlo brzo gubile.

Makar nije bilo onoga koji bi izvikivao komande, ipak je postojao kolovođa, tj. onaj koji bi ili organizirao ples ili održavao red na plesnoj zabavi. Ali sve to u manjoj mjeri nego u mnogim našim krajevima. Dužnost kolovođe bila je i da svakom plesaču dodijeli jednu plesačicu. Takav prizor lijepo opisuje Ana Glavinić iz Pičeta:

»*Pa onda, moj dragane, vata momak, oni koji vodi kolo, vata jednu devojku, što je najprije š njom igro, pa vitja, vitja, vitja, i dava je jednom. Pa andar jope vata drugu, pa dava drugom momku, pa vata treću pa dava trećem momku, dok se sve kolo izredilo, znaš!*«

Kako je došao u Pločice ples u kojem je zapovjednik štapom upravljao plesnim parovima nije jasno. Slučaj živo podsjeća na slično izvođenje u istarskom balonu,²² ili *Ländlerima* s *Tanz-herron* u sredini.²³ Vijest je u Grudi ispričala Stanka Magud rođena u Pločicama. Zbog zanimljivosti donosimo je u cjelini :

»*Kod nas u Pločicama, balalo je i po sedamnaest parova. Jedan je bio u sredini gumna. Imao je štapić i š njim dirigirao. Kad se jedno okrene, onda svi jedno za drugim. Ako je netko kvario, izbacio bi ga iz kola. Njega se moralo slušati. Htio bi da pleše, da uči, a nije znao. Onda mu je reko:*

— *Memoj ometat! Hajde kući pa uči!*

Mješnice je sviro Luka Bećir Vule. On je pokojni.«

Zapis je interesantan naročito i zbog toga što govori da je ples pratio mješničar. Tako nismo sigurni radi li se o *poskočici* uz neuobičajenog zapovjednika sa štapom ili o kvadrilji s neuobičajenom muzičkom pratnjom mješnica. Kazivačica i sama nije znala da nas u to uputi.

²² *Ivan Ivančan, Istarski narodni plesovi. Narodno stvaralaštvo Istre.* Izdanje Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu (u tisku).

²³ *Richard Wolfram, Die Volkstänze in Österreich und verwandte Tänze in Europa.* Otto Müller Verlag — Stalzburg. Strana 94.

Muzička pratnja plesu

Različiti su instrumenti pratili ples u Konavlima. Neki su gotovo potpuno nestali, a neki još žive. Prije no što pređemo na njihovu upotrebu, treba ponovno spomenuti staro svatovsko kolo oko nevjestina ruha koje se često izvodilo samo uz pratnju pjesme, a rjeđe uz *lijericu*.

Nekada su najvažniji instrumenat bile *mješnice* ili *mišnice*, no njih je kasnije potisnula *lijerica*, za koju se priča da je došla iz Primorja »*S mješinom se igrala poskočica i step. Bolje su lijerice, ali je i mijeh fin, ko umije udarati* (Dunave). *U mješnice su nekad svirali Pušić, Obradović i Kralj. Svi su danas pokojni i u Dunavama nema svirača u mijeh. U Dunavama je nekad bio i tamburaški zbor, koji je pratio ples.*

Pojava tambure i tamburaškog orkestra vrlo je raširena u Konavlima i prilično stara. Takav sastav imalo je gotovo svako selo, a izgleda da se pojava razgranala u doba preporoda. Najstariju potvrdu o tome imamo u Cavtatu, u Bogišćevoj biblioteci. Na velikoj slici što ju je slikao Vlaho Bukovac a prikazuje jednu zabavu s plesom, vidi se i tamburaški orkestar koji prati ples. Rad se o zabavi (karnevalu) u Cavtatu.

No vratimo se mješnicama i lijerici i pogledajmo u kakvoj su bili upotrebi u ostalim konavoskim selima.

»*Svirka pokreće ples, a to su bile mješnice ili lijera*« (Stravča).

»*Igralo se uz diple potkolo, uz mješnice. Poskočica nije išla uz mješnice, ona je uz lijerice. I polka je uz lijericu. U staro doba nije se ni plesalo drugo. Danas se pleše swing, valcer, isto polka, a poskočica rijetko, malo, malo. I tango brzo i lako i to se sve pleše uz brač. Uz sviralu, svrdonicu se ne igra, samo nako svira*« (Duba). U Šieščima nema svirača u lijericu nego je u nju dolazio svirati Bego iz Župe. Mješnice su zadnji put svirale 1939. Čini se da su bile vrlo obljubljene. Ivo Mišić kaže: »*Ja bi danas radije čuo mješnice nego najbolju muziku što postoji. Pokojni dundo naš Pero Mišić je lijepo udaro u njih. Ih, govorile su. I Niko Kipe, pokojni i on je dobro udaro*«. U Jasenici su plesali uz tamburice, lijerice i mješnice. Pokojni Marko Marasović znao je u njih udarati. U vodovađi sviraju u lijerice Jozo Jaković i Mijo Čupić. Najbolje je svirao pokojni Pero Bjeloš. Mijeh su svirali Božo Štaka i Ivo Gleđ, tambure Gleđevi i Pavo Fiorović. Danas ovdje plaćaju svirača, a prije bi mu dali večeru. Nije se nekad plaćala ulaznica. U Kuni su plesali uz mješnice. Svirao je Pero Luić. Poskočicu više i ne plešu a potkolo uz tamburice. U Pridvorju je glasovit svirač u lijericu Niko Skvičalo. U Čilipima svira mješnice i lijeru Miho Novak. Uz njih se plešu potkolo, poskočica i polka. Ostale plesove izvode uz tambure farkaševog sistema. U Popovićima su svirali u mješnice pokojni Ivo Radić i Mato Alavija. Lijeričara je bilo više. Luka Gojan je bio najbolji. U Dubi je najbolji svirač u lijericu Božo Delija. I ovdje je dolazio iz Župe harmonikaš Luka Bego. On je svirao i lijericu a znao je i zaguslati. On je umio čak i poskočicu svirati na harmonici. Domaći harmonikaš spominje se u Šieščima. To je Ivo Mišić. On također obilazi brdska sela: Dubu, Stravču, Brotnice i Jasenice. Nema svoje harmonike već nju nabavlja selo u kojem je trebalo da bude ples. On ne na-

plaćuje svoje sviranje i tvrdi da se poskočica ne može svirati na harmonici. Pa ipak je Bego svira. Zanimljiv podatak iz Đurinića navodimo u cjelini: »Balalo se uz mješnice i lijericice. Mješnice su od vazda, otkad je naša hrvatska era nastala. Lijerica je možda bit došla ima sto godina. Došla je iz Primorja. Na lijericu udara linđo — svirač. Danas nema mješnica. Danas je armonika i drugi instrumenti: doboš, bubanj i orkestri kojekakvi. Tamburaški zborovi su prestali ima trideset godina. Sad se svira uz novo kao i u Zagrebu. U mješnice je udaro zadnji pokojni Niko Stjepović, a Miletak Vlaho — ima oko 80 godina. Ima lijericice, ali nema deblje žice za njih.« Uskoplje je jedino mjesto u kojem su tvrdili da se plesalo uz sviralu. U Molunat bi dolazio Vlaho Miletak iz Đurinića i svirao u lijeru. Kasnije su bile i tambure i harmonika.

U nekim selima svirače se plaćalo a u nekima ne. U Brotnici lijericara ne bi plaćali, ali harmonikaša bi. Plaćale bi se ulaznice za ples i od toga bi onda platili svirača. Samo bi muškarci davali novac.

Događalo se te bi plesali i bez muzičke pratnje. »Uvatili jedan drugog za ruku i skakali. Niko im nije sviro. Sviralo im je vino po glavi. Ah to su bili ludi običaji. To je bila 1920.« (Uskoplje).

Tekstovi uz ples i o plesu

U Konavlima se vrlo malo i gotovo izuzetno pjeva uz ples. Ipak neki plesovi poznaju i pjesmice koje ipak nisu obligatne.

Čini se da su najstarije one pjesme koje se pjevaju uz *potkolo*. Jedna od njih je stara svatovska:

*Ajmo igrat, ajmo pjevat oko ruva nevjestina.
Što je žamor ove dvore, ko je vesejo?
Ova majka sina ženi pa se veseli.
Veseli se, sinko diko, svak je veseo.
Što je žamor ove dvore ko je vesejo?
Ovo babo sinka ženi pa se veseli.
Veseli se, sinko diko, svak je vesejo.
Što je žamor ove dvore, ko je vesejo?
Ovo braća brata žene, pa se vesele.
Veseli se, sinko diko, svak je vesejo.
Što je žamor ove dvore, ko je vesejo?
Ovo sestre brata žene, pa se vesele.
Veseli se, sinko diko, svak je veseo.
Prosula se škatuljica sitna bisera,
Kupila je Neva naša puna veseja.*

U Pridvorju se pjeva drugačije. Ova pjesma nije vezana uz svatovsko potkolo

*Skoči kolo da skočimo.
I ko more, ko ne more.
A ja mogu, fala Bogu.*

*Kolovođa, diko naša,
Treni okom, skokni skokom.
Da ti kolo ne zastane,
Da ti društvo ne zabave.*

Ana Glavinić otpjevala je i varijantu u kojoj je improvizirala i stihove o maršalu Titu.

*Skoči kolo da skočimo.
I ko more i ne more.
A ja mogu, fala Bogu.
Kolovođa, diko naša,
Treni okom, skokni skokom,
Da ti kolo ne zastane,
Da ti društvo ne zabave.
Konavoka konja jaše
Na Jadran se nagonjaše,
Druga Tita pozdravljaše:
— Druže Tito, ružičice bijela,
Pozdravlja te konavoska omladina cijela.
Paun ptica perje vije krajem Jadrana,
Pera su mu nakićrna dromja (sitna) bisera,
A našem drugu Titu sreća vesela.
Veseli se, druže Tito, neka ti je čast,
Među braćom i družinom vazda pošten glas.*

Kazivačica je očigledno na pjesmu za potkolo nadovezala jednu drugu, svatovsku.

Ostali se tekstovi odnose na plesove koji su ovdje doneseni. Tako se uz ples *denči* pjeva

*— Sve mi se čini da si mi ti,
Goruća moja ljubavi,*

ili

*Kad idem spati, stanem te zvati,
Marice moja, ljubim tebe ja.
Sve mi se čini, sve mi se para
Da si mi ti,
Najveća moja ljubavi.*

U posljednjoj strofi očigledna je pogreška. Jedan stih je previše. To se moglo potkrasti samo tako što kazivač nije ujedno i plesao kad je kazivao pjesmu.

Kvatropas također prati pjesma, no ta se sastoji samo od jednog stiha, koji se stalno ponavlja, u stanovitim vremenskim razmacima za trajanja svirke:

Kvaterpaso nama novi dom.

Ples *Milica* ovdje se izvodi uz slijedeće stihove:

*Milica je lijepo dijete,
Što je momci ne volite?
Milicu, jedinicu,
Milicu, jedinicu.
Milica je večerala
I na sokak istrčala,
Da vidi, da čuje,
De joj dragi lumpuje.
Milica je tuku pekla
I meni je komad rekla.
Milice, jedinice,
Milice, jedinice.*

I uz valcer bi se nekad znala zapjevati pjesma. Donosimo njen kratak fragment, sve što smo uspjeli zapisati:

*U toj bašči cvijet najmirisni
Šetasm'o ja i ti.*

Od kozaračkog kola zapisali smo ove stihove :

*Širi kolo, kozaračka lolo.
Širi veće nek se bolje kreće.
Kolko ima na Kozari lista,
Više ima mladih komunista.
Kolko ima na Kozari grana,
Više ima mladih partizana.*

ili

*Širi kolo, kozaračka lolo.
Širi veće neka se okreće.
Širi jače, neka bolje skače.*

No osim pjesama u kolu, imade stihova koji govore o plesanju. Jedna od pjesama počinje stihovima :

*Igra koló trides djevojaka,
Pred jima je sele Ivanova.
Drži, Mare, gozdene šibike
Pa šibika po rukam djevojke.
— Druge moje, ne budite lude:
Kad igrate, pred noge gledajte . . .*

Prilična je rijetkost uspavanka u kojoj se govori o kolu. U ovoj konavoskoj početak glasi :

*Igra kolo veselo,
Došli momci u selo;
Ne bojmo se nikoga
Nego Boga živoga . . .*

O zapisivanju u Konavlima

Zahvaljujući susretljivosti predstavnika bivše općine Gruda, koji mi je stavila na raspolaganje automobil, kretanje po selima »donje i gornje bande« bilo mi je znatno olakšano. Put u Brda bio je neobično naporan.

Najveći dio kazivača rado je davao podatke, ali je bilo i takvih, koji su tražili da im se plati za to kazivanje. Oko kazivača obično bi se skupilo više ljudi i oni bi dopunjavali iznesene podatke.

Mladi se naraštaj dobrim dijelom stidi svojih tradicija. Tako je kazivanje u Dunavama teklo glatko sve dok nije došla kćerka kazivačice i ukorila majku što kazuje. Pripovjedačica se zastidjela i prestala pripovijedati. Slično je bilo i u nekim drugim mjestima. Ovdje ima i iznimaka. Negdje djeca mole djeda da im načini gusle, sviralu i nauči ih svirati.

Danas se u Konavlima više ne govori jednakim i čistim dijalektom, već se miješaju neki književni oblici među domaće riječi. Otuda je u citatima pomiješan književni jezik s domaćim žargonom. Mi smo bilježili tačno onako kako su pripovjedači govorili.

Kazivače smo izričito molili da govore konavoski, jer su obično pokušavali književnom štokavštinom odgovarati na pitanja. Zapisi su vršeni 1951. i 1961. godine.

Domaći plesni termini

Uz mnogo zajedničkih naziva, koji se nalaze i u drugim krajevima, kao što su *plesati*, *igrati*, *balati*, ima i niz takovih na koje ćemo rjeđe naći izvan Konavala, ili nikako. Neke smo od njih već naveli u dosadašnjem tekstu: *balarica* i *balarinica* za plesačicu, a *kolar*, *balar* i *balarin* za plesača. *Prdecati se* i *dikati* znači skakati, dipati. *Naoposlo* je naziv za smjer plesanja, a za isti smjer se kaže i *na ruku*, što je obrnuto od *naopako*. Stručno rečeno, to je smjer hoda kazaljke na satu. Od dosadašnjih termina jedino je *naoposlo* nešto poznatiji, no češće kao *naoposum*. Plesni prostor ima specijalne nazive *placa od igranja* i *igrište*, a naišli smo i na *savezno gumno* u Dubi, novi naziv za zajedničko seosko gumno, a pod uplivom strukture našeg državnog uređenja. *Kolijat* se kaže umjesto igrati kolo.

Jedan ples plesati kaže se odigrati jedan *vijađ*. Kada kolovođa započinje ples, on ga *izvodi*, i pri tome *razvodi* plesačice ostalim plesačima.

Po svemu izgleda da je za plesanje najstariji termin igrati, a balati i plesati da su novijeg porijekla. O tome najbolje govore stare pjesme koje, govoreći o plesu, uvijek upotrebljavaju glagol igrati.

OPIS POJEDINIH PLESOVA

Mnogi od plesova, koji su se još nedavno plesali, očigledno su gradske provenijencije, no kako su poprimili specifične konavoske stilske osobine, ubrajamo ih u narodne.

Od nekih od njih uspjeli smo načiniti kompletan zapis, od drugih fragmentaran, a od nekih opet imamo samo podatak da su postojali i da su se sad ovdje sad ondje izvodili. Abecednim redom najprije ćemo nabrojiti sve plesove, a zatim svakom od njih opisati glavne karakteristike i prema mogućnosti donijeti opis. To su: *damijenpolka*, *damenvalcer*, *denči*, *čičak*, *kozaračko kolo*, *kvatropas*, *mazorka*, *Milica*, *poker*, *polka*, *poskočica*, *potkolo*, *radikalka*, *ruskinja*, *sejančica*, *valcer*.

Damijenpolka i *damenvalcer* po svom osnovnom obliku pripadaju polki i valceru, koje kasnije opisujemo. Od njih se razlikuju samo po tome što plesačica bira plesača, a ne on nju. Ivo Mišić iz Šiešaka kaže: »Dogodi se da nekada i same ženske biraju pri opomeni svirača. U stara vremena tog nije bilo.«

Denči. Ime plesa dolazi od talijanskog glagola *danzare*, što znači plesati.

Ovaj rašireni ples zapravo je varijanta plesova koji se često javljaju pod imenom *duopas* ili *kvatropas*. Plesni parovi smješteni su naokolo po plesnom prostoru. Partneri su okrenuti u smjeru koji je obrnut od hoda kazaljke na satu. Plesači su bliži središtu plesnog prostora, a partnerice im stoje zdesna. Plesač svojom desnom rukom drži lijevu svoje partnerice. Slobodne su ruke spuštene prirodno uz tijelo. Radi lakšeg analiziranja pokreta, podijelili smo ples na odsjeke A i B.

A.

MM J' - 102

Ples se sastoji iz dva četiričetvrtinska takta, a svaki od njih sadrži četiri četvrtine.

I takt

Prva četvrtina: Plesač zakorači lijevom nogom naprijed, a plesačica desnom.

Druga četvrtina: Plesač zakorači desnom nogom naprijed, a plesačica lijevom.

Treća četvrtina: Izvodi se što i na prvu četvrtinu.

Četvrta četvrtina: Plesač zakorači desnom nogom uz lijevu, ali ne prenosi težinu tijela na nju. Isto čini plesačica suprotnom nogom.

II takt

Prva četvrtina: Plesač zakorači desnom nogom natrag, plesačica lijevom.

Druga četvrtina: Plesač zakorači lijevom nogom natrag, plesačica desnom.

Treća četvrtina: Izvodi se što i na prvu četvrtinu.

Četvrta četvrtina: Plesač zakorači lijevom nogom do desne, ali na nju ne prenosi težinu tijela. Isto to uradi plesačica suprotnom nogom. Partneri se istodobno okrenu jedan prema drugome.

— B

Plesač drži plesačicu kao u društvenih građanskih plesova. Ples se sastoji iz dva četiričetvrtinska takta, a svaki od njih sadrži slijedeću ritmičku shemu: osmina, osmina, četvrtina, osmina, osmina, četvrtina.

I takt

Osmina: Plesač zakorači lijevom nogom polulijevo natrag, plesačica desnom poludesno naprijed.

Osmina: Plesač privuče desnu nogu do lijeve, plesačica lijevu do desne.

Četvrtina: Plesač zakorači lijevom nogom polulijevo natrag, a plesačica desnom poludesno naprijed.

Osmina: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

Osmina: Plesač primakne lijevu nogu do desne, a plesačica desnu do lijeve.

Četvrtina: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

II takt je jednak prvom taktu.

Ponavljajući teme A i B, ples traje sve dok svirač, obično harmonikaš, ne prestane svirati. Ovu je varijantu pokazivao Luka Fiorović iz Vodovade.

U varijanti iz Paljeg Brda, koju je pokazivao Kristo Gled, ne radi se ni o duopasu ni o kvatropasu, već o plesu koji se u uobičajenoj plesnoj terminologiji zove Siebenschritt, ili sedmokorak u nas.²⁴ Ples potiče s kraja srednjeg vijeka i magičnog je porijekla. U Konavlima je potpuno izašla iz svijesti magična nakana pri plesanju ovog plesa, a ne zna se ni kada ni kako je došao u ovaj kraj. Ovdje mu se, što više, izgubilo i pravo ime, pa se pleše pod imenom denči.

Plesači se drže kao u građanskih parovnih plesova. Radi lakšeg analiziranja ples dijelimo na dijelove A, B i C.

²⁴ Maga Magazinović, *Istorija igre*. Prosveta. Beograd 1951. Strana 72.

A.

MMJ = 110

Sve mi se čini da si mi ho

Ovaj se dio sastoji iz četiri dvočetvrtinska takta, a svaki od njih sadrži dvije četvrtine.

I takt

Prva četvrtina: Muškarac zakorači, uz malen čučanj, lijevom nogom u lijevu stranu, a ženska desnom u desnu.

Druga četvrtina: Muškarac privuče desnu nogu do lijeve i na nju prenese težinu tijela. Isto čini ženska lijevom nogom.

II i III takt jednaki su prvom taktu.

IV takt

Prva četvrtina: Muškarac zakorači uz mali čučanj lijevom nogom u lijevu stranu, a ženska desnom u desnu.

Druga četvrtina: Muškarac privuče desnu nogu do lijeve, ali na nju ne prenese težinu tijela. Isto čini ženska lijevom nogom.

B.

obruča ma-ja ju-bar ri

Ovaj se dio sastoji iz četiri dvočetvrtinska takta, a svaki od njih sadrži dvije četvrtine. Događa se simetrično onom što smo imali pod A). Što je prije bilo lijevom nogom u lijevu stranu, sad je desnom u desnu i obratno.

u.c.

Ples se sastoji iz osam dvočetvrtinskih taktova, a svaki od njih sadrži dvije osmine i jednu četvrtinu.

I takt

Osmina: Plesač zakorači lijevom nogom polulijevo natrag, a plesačica desnom poludesno naprijed.

Osmina: Plesač privuče desnu nogu do lijeve i na nju prinese težinu tijela. Isto čini plesačica lijevom nogom.

Četvrtina: Plesač zakorači desnom, a plesačica lijevom nogom polulijevo natrag poludesno naprijed.

II takt

Osmina: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

Osmina: Plesač privuče lijevu nogu do desne i na nju prenese težinu tijela. Isto čini plesačica desnom nogom.

Četvrtina: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

III, V i VII takt jednaki su prvom taktu.

IV, VI i VIII jednaki su drugom taktu.

Parovi su smješteni uokrug plesnog prostora.

Čičak. Zovu ga još i čičo. Ime mu možda dolazi od toga što se čiča, plješće rukama. Vodi porijeklo od Spitzbaumpolke, što se iz alpskog područja proširila u mnoge krajeve Evrope pa i u nas. U Istri je zabilježena kao spicpolka,²⁵ na Korčuli kao prutnja ili prutilica.²⁶

U ovom plesu, osim početnih koraka polke, slijede pantomimski elementi s udaranjem nogu o pod, pljeskanjem i prijetnjom prstima. Po sadržaju i stilu čini se da bi se ples mogao sastojati iz kombinacije *Spitzbaumpolke* i cehovskog plesanja (možda *šusterpolke*). Vremenski bi se mogao staviti prije dolaska okretnih parovnih plesova 19. stoljeća: polke, mazurke i slično.

Misli nas navode i na veze s pjesmicom što je Vid Vuletić Vukasović iznosi u svojim »Napomenama«, a koja govori o šivanju:

Čičak čiči, nebore.

— Što ti je, čičko nebore?

— Izgubio sam igličicu svoje gospođe.

²⁵ Ivančan, o. c. br. 22.

²⁶ Ivan Ivančan, *Folklor otoka Korčule*. Rukopisna zbirka. Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu br. 352. Strana 111.

- *A što će ti igličica tvoje gospode?*
- *Što ću sašit mješinicu svoje gospode.*
- *A što će ti mješimica tvoje gospode?*
- *Što ću nosit rubinicu svoje gospode.*

Vrlo je lako moguće da je ovo bila nekad pjesma uz ples koji se danas zove čičak. Čičak je ovdje očigledno jastučić za ubadanje igala. Zbog sličnosti plesnih elemenata sa šusterpolkom, elemenata šivanja u nje i u gornjoj pjesmi, veze između njih dosta su vjerojatne. U tom slučaju ime plesa ne bi dolazilo od čičanja već od jastučića za igle.

Plesači najprije plešu u paru, zatim se razdvoje i na kraju okrenu za 180 stupnjeva, prema novom partneru. Tako se nakon svakog »vijada« partneri izmijene. Momentat mogu iskoristiti i plesači što su stajali oko kola i nisu imali partnerice za ples. Oni se postavljaju pred jednu plesačicu, preuzmu je, a suvišni momak otpada iz kola i čeka novu priliku.

Parovi su ravnomjerno raspoređeni po krugu. Radi lakšeg analiziranja podijelili smo ples na dijelove A, B, C i D.

Partneri se drže kao u građanskim parovnih plesova. Ples se sastoji iz osam dvočetvrtinskih taktova a svaki od njih sadrži dvije osmine i jednu četvrtinu. U nekim varijantama taj dio se sastoji iz 12 taktova.

I takt

Osmina: Plesač zakorači lijevom nogom polulijevo natrag, a plesačica desnom poludesno naprijed.

Osmina: Plesač privuče desnu nogu do lijeve i na nju prenese težinu tijela, a plesačica na isti način lijevu do desne.

Četvrtina: Plesač zakorači lijevom nogom polulijevo-natrag, a plesačica desnom poludesno naprijed.

II takt

Osmina: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

Osmina: Plesač privuče lijevu nogu do desne i na nju prenese težinu tijela, a plesačica na isti način desnu do lijeve.

Četvrtina: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

III, V, i VII takt jednaki su prvom taktu.

IV, VI i VIII takt jednaki su drugom taktu.

Na kraju osmog takta partneri se puste.

B.

MMJ-78

Ples se sastoji iz dva dvočetvrtinska takta. Prvi sadrži dvije četvrtine, a drugi dvije osmine i četvrtinu.

I takt

Prva četvrtina: Plesač udari lijevom nogom o pod i prenese na nju težinu tijela, a plesačica desnom.

Druga četvrtina: Plesač udari desnom nogom o pod i prenese na nju težinu tijela, a plesačica lijevom kod toga se malo udalje jedno od drugoga.

II takt

Osmina: Plesač udari lijevom nogom o pod i prenese na nju težinu tijela, a plesačica desnom.

Osmina: Plesač udari desnom nogom o pod i prenese na nju težinu tijela, a plesačica lijevom.

Četvrtina: Plesač udari lijevom nogom o pod, a plesačica desnom. Težina tijela pređe na obje noge.

C.

Ples se sastoji iz dva dvočetvrtinska takta, a svaki od njih sadrži dvije osmine i jednu četvrtinu.

I takt

Osmina: Izvođači zaprijete partneru kažiprstom desne ruke.

Osmina: Izvodi se što i na prvu osminu.

Četvrtina: Izvodi se što i na prvu osminu.

C.

II takt

Osmina: Izvođači zaprijete partneru kažiprstom lijeve ruke.

Osmina: Izvodi se što i na prvu osminu.

Četvrtina: Izvodi se što i na prvu osminu.

D.

Partneri više nisu okrenuti jedan prema drugome, već se u dva takta okreću za pola kruga oko svoje osi, prilaze novom partneru i na kraju se hvataju kao na početku plesa. Ovaj se dio sastoji od dva dvočetvrtinska takta, a svaki od njih sadrži dvije osmine i jednu četvrtinu.

I takt

Osmina: Plesač u okretu zakorači lijevom, a plesačica desnom nogom.

Osmina: Plesač u okretu zakorači desnom nogom, a plesačica lijevom.

Četvrtina: Plesač u okretu zakorači lijevom nogom, a plesačica desnom.

Za ovog takta plesači su se okrenuli pola kruga oko svoje osi.

II takt

Osmina: Plesač zakorači desnom nogom naprijed, a plesačica lijevom.

Osmina: Plesač zakorači lijevom nogom naprijed, a plesačica desnom.

Četvrtina: Plesač zakorači desnom, a plesačica lijevom nogom. Smjer zavisi od toga koliko im je prostora još ostalo da bi se mogli uhvatiti s novim partnerom, što i čine u ovom taktu.

D.

MMJ = 120

The musical score is divided into two measures by a vertical bar line. The top staff contains a melody of eighth and quarter notes. The second and third staves show a vocal or instrumental line with notes and rests. The bottom three staves feature rhythmic notation with stems and beams, and a target symbol (a circle with a dot) in the second measure. A tempo marking 'MMJ = 120' is positioned to the left of the first measure.

Ponavljanjem dijelova A B C i D dobija se čičak kojega je varijantu pokazivao Kristo Gled u Palje Brdu.

Kozaračko kolo. Porijeklo imena je jasno. Dolazi od planine Kozare. Tekst je donesen već naprijed, a melodija je kao i u svim slučajevima u drugim krajevima Hrvatske. Isto tako se i pleše. Desna noga stavlja se ispred lijeve, a smjer je kretanja jednak hodu kazaljke na satu. Ovdje se izvodilo i u zatvorenom i u otvorenom kolu. Izvođači su se hvatali u slobodnom poretku za naprijed prekrizene ruke.

Kvatropas. Zovu ga još i *Kwaterpaso* i *četiri pasa*. Ime mu je talijanskog porijekla a znači četiri koraka. Luka Fiorović iz Vodovađe daje ovom plesu jednaku starost kao i čičku.

Ritmička osnova zapisa iz Molunta potpuno je ista kao u plesu denči iz Vodovađe. Isto je i držanje partnera. Razlika je u tome što u plesu denči partneri u prva dva takta idu naprijed — natrag, a u kvatropasu i lijevo — desno, gledajući plesanje muškarca. U kvatropasu se cijelo vrijeme drže kao građanski parovni plesači. Daljnja dva takta potpuno su jednaka i u jednom i u drugom plesu.

Mazorka. Zovu je još i mazolka. Porijeklo vodi od poljskog plesa *mazur* koji se u 19. stoljeću bio veoma raširio gotovo u cijeloj Evropi. Ovaj porijeklom trodjelni ples, u kom se parovi drže kao u građanskih plesova, izvodi se na nekim mjestima jednako kao i drugdje u Hrvatskoj, primjerice Istri,²⁷ pa ga nećemo posebno niti opisivati. Tako

²⁷ Ivančan, o. c. br. 22.

se izvodi u Vodovadi, Đurinićima, Gunjini i nekim drugim selima. Začudo, zapisi iz Palje Brda, Pridvorja i Pičeta, i to plesni i muzički, govore o dvodjelnom plesu. Partneri se uhvate kao u građanskim plesovima i skaču s noge na nogu tako da muškarac ide prema naprijed, a ženska se pomiče leđima natrag. Parovi su smješteni u krugu po plesnom prostoru i kreću se u smjeru koji je obrnut od hoda kazaljke na satu. Muškarac započinje lijevom nogom naprijed, a ženska desnom natrag. Stilski se ples izvodi kao i trodjelna varijanta, tj. poskakuje se s noge na nogu sa prilično ukočenim koljenima.

Milica. Porijeklo ovog plesa, koji se između dva rata neobično proširio, nije sasvim jasno. Kojim putem i na kakav način je ovaj ples došao u Konavle, nismo uspjeli saznati. Najvjerojatnije je da se proširio preko tamburaških orkestara, jer se uz njihovu pratnju i plesao.

U zatvorenom kolu plesači se drže, za dolje ispružene ruke. Radi lakše analize podijelili smo ples na dijelove A i B.

A.

MM J = 96

Ovaj se dio sastoji iz dva četiričetvrtinska takta, a svaki od njih iz četiri četvrtine.

I takt

Prva četvrtina: Lijevom nogom korak u lijevu stranu.

Druga četvrtina: Desnu nogu privučemo uz lijevu.

Treća četvrtina: Isto što i na prvu četvrtinu.

Četvrta četvrtina: Isto što i na drugu četvrtinu.

II takt

Prve tri četvrtine jednake su kao u prethodnom taktu.

Četvrta četvrtina: Desnu nogu privučemo uz lijevu, ali na nju ne prenosimo težinu tijela.

B.

Ovaj se dio sastoji iz četiri četiričetvrtinska takta, a svaki sadrži četiri četvrtine.

I takt

Prva četvrtina: Desnom nogom korak u desnu stranu.

Druga četvrtina: Lijevu nogu privučemo uz desnu.

Treća četvrtina: Isto što i na prvu četvrtinu.

Četvrta četvrtina: Lijevu nogu privučemo uz desnu, ali na nju ne prenosimo težinu tijela.

II takt je jednak drugom taktu dijela A.

III takt je jednak prvom taktu dijela B.

IV takt

Prva četvrtina: Lijevom nogom korak u lijevu stranu.

Druga četvrtina: Desnu nogu privučemo uz lijevu.

Treća četvrtina: Isto što i na prvu četvrtinu.

Četvrta četvrtina: Isto što i na drugu četvrtinu.

Ovu je varijantu pokazala Marica Desin, rođ. Božović, iz Molunta.

B.

Poker. O ovom plesu saznali smo samo ime i to u Vodovadi od Luke Fiorovića. Drugdje za taj ples nisu čuli, a kázivač ga nije znao niti pokazati a niti zapjevati melodiju muzičke pratnje.

Polka. U nekim je selima zovu i *manita polka*. Vrlo je raširena. Smatraju je uz poskočicu i potkolo svojim glavnim plesom. Isti je slučaj u svim našim krajevima. Od plesova koji su se u 19. stoljeću raširili u Evropi, polka je uhvatila najdublje korijene. Redovito se izvodi i uz narodne instrumente. Ovdje je išla uz lijericu. Budući da konavoska polka nema nikakvih specifičnih stilskih osobina, već se pleše kao i u drugim krajevima, nećemo je posebno opisivati. Ime joj dolazi, kako tumači Waldau, od *pulka*, što znači polovica.²⁸

Poskočica. Ovaj ples zovu još i *kolo*, a sasvim rijetko i *lindo*. Ime *poskočica* dolazi od poskakivati, ma da se gdegdje ples tako naziva i po stihovima, kratkim i šaljivim. Oni se povikuju ili pjevaju pri plesanju, te i sami često nose naziv poskočica. U Konavlima to nije tako, jer pri ovom plesu nema ni pjesme a ni povikivanja. Tako je u pravilu, iako se gdjekad netko našali pa povikne koju primorsku (misli se na Dubrovačko primorje). Moguće je i to da je ples došao odande. U tom bi slučaju ime moglo dolaziti od vikanih stihova.

Ples i njegovi dijelovi uglavnom se svagdje podudaraju. Domaći ljudi drže da se ples sastoji iz dva dijela, no koreografska analiza pokazuje da ovdje ima zapravo pet odlomaka. Radi laganije analize, mi smo izvođenje podijelili na A, B, C D, i E. Od toga seljaci uzimaju A i B kao jedan dio, C i D kao drugi, a peti dio, E, koji se sastoji od šetnje, odmora, ne uzimaju u obzir. Ta je figura doduše fakultativna, ali ipak u većini sela postoji. Premda seljaci govore samo o dvije figure, a mi o pet, ipak za svih pet imaju posebne nazive kojima se i mi ovdje služimo. Ovaj zapis je iz sela Palje Brdo, a pokazao ga je Kristo Gleđ. Kada uz neki odlomak donesemo varijantu, posebno ćemo označiti iz kojeg je mjesta i tko ju je pokazivao. Lijeričar sjedi na ogradi gumna i »udara«.

»Počeo je bal. Muški na jednoj bandi a ženske na drugoj. Dode muškarac i nakloni se. — Molim«

²⁸ A. Waldau, *Böhmische Nationaltänze*, 1859.

A) Upućivanje

Uхватili bi se, te je muškarac obim rukama primio žensku za pojas, a ona mu svoje ruke stavila na ramena ili oko vrata.

Ples se sastoji od neodređenog broja šestosminskih taktova. Svaki par se upućuje koliko mu je potrebno da se uigra. Svi su taktovi jednaki pa opisujemo samo prvi. Sastoji se od sheme: četvrtina, osmina, četvrtina, osmina, ali se prema muzici uzimaju kao dvije triole.

Četvrtina: Plesač zakorači lijevom nogom u lijevu stranu, a plesačica desnom u desnu. Njima se odbiju u zrak.

Osmina: Plesač primakne desnu nogu do lijeve i dočeka se na prste. Plesačica na isti način primakne lijevu nogu do desne.

Četvrtina: Izvodi se što i na prvu četvrtinu.

Osmina: Izvodi se što i na prvu osminu.

B) Vitjanje. U Dubi kažu i isospazuha.

Parovi se okreću oko svoje osi »naoposlo«, »kako što ide sunce«, u smjeru hoda kazaljke na satu. Okrenu se tako sedam, osam, pa i više puta, sve dok svirač ne promijeni melodiju. Ovaj se dio sastoji od neodređenog broja trodjelnih taktova, od kojih svaki sadrži shemu: četvrtina, osmina, osmina, četvrtina.

I takt

Četvrtina: Plesač lijevom nogom poskoči polulijevo natrag, a plesačica desnom poludesno naprijed.

Osmina: Plesač poskoči desnom nogom u mjestu, ali se okrene više ili manje u smjeru hoda kazaljke na satu. No prije nego što će poskočiti desnom nogom, dočeka se samo za tren lijevom i odmah prebaci težinu s nje na desnu nogu. Plesačica poskoči lijevom nogom i okrene se koliko i plesač, no prije nego što će poskočiti lijevom nogom, dočeka se samo tren desnom.

Osmina: Plesač poskoči lijevom nogom u mjestu sveudilj se okrećući u smjeru hoda kazaljke na satu, a plesačica jednako desnom.

Četvrtina: Plesač poskoči desnom nogom u mjestu vrteći se i dalje u istom smjeru, a plesačica lijevom nogom.

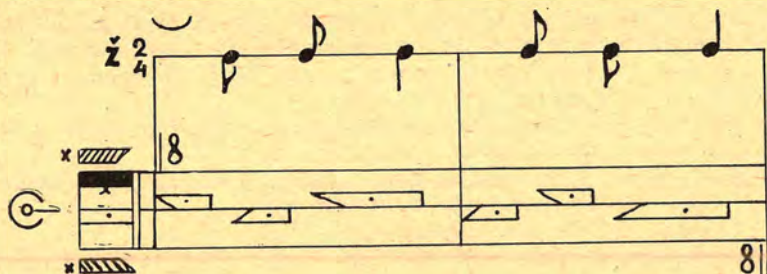
Svi ostali taktovi jednaki su prvom taktu.

C) O sebi

Ovu figuru u nekim selima zovu i *s mjesta*, ali budući da u svim selima zovu i figuru D tako, to smo za nju ostavili ovaj naziv.

Partneri se rastave. Dignu obje ruke u zrak i plešu po krugu »naoposlo«, »upravo« u smjeru hoda kazaljke na satu. Ženske idu »nase« — natraške, a muški za njima. Plesač najvećim dijelom pleše kao kod vitjanja, no bez okreta, a neki put se čak i okrene oko svoje osi. Kod individualnog kretanja ono može teći u oba smjera. Muškarci kog toga jače odižu noge. Ženske mogu plesati jednako, ali i drugačije, te zbog toga opisujemo i tri ostale varijante ženskog plesanja.

I varijanta (Pridvorje)

Ples se sastoji iz neodređenog broja dvočetvrtinskih taktova a svaki sadrži dvije osmine i jednu četvrtinu.

I takt

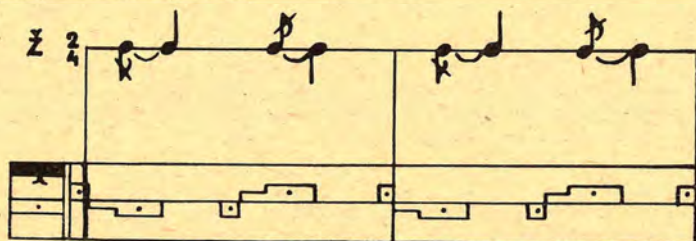
Osmina: Lijevom nogom poskok polulijevo natrag.
 Osmina: Desnom nogom poskok poludesno natrag.
 Četvrtina: Lijevom nogom poskok polulijevo natrag.

II takt

Osmina: Desnom nogom poskok poludesno natrag.
 Osmina: Lijevom nogom poskok polulijevo natrag.
 Četvrtina: Desnom nogom poskok poludesno natrag.

Svi ostali neparni taktovi jednaki su prvom, a parni drugom taktu. Plesačice se mogu u ovom plesnom koraku koji put okrenuti oko svoje osi.

II varijanta (Đurinići, Palje Brdo)

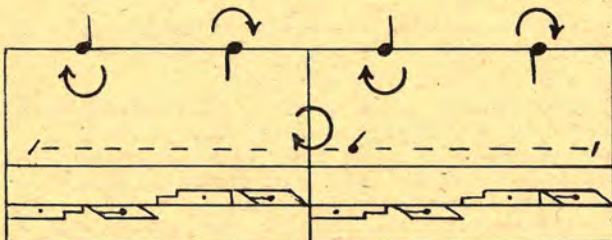
Ples se sastoji od neodređenog broja dvočetvrtinskih taktova a svaki sadrži dvije četvrtine. Svi su taktovi jednaki.

Prva četvrtina: Skok na desnu nogu prema natrag. Prethodno smo samo za tren pskočili na lijevu i odmah s nje prenijeli težinu tijela.

Druga četvrtina: Skok na lijevu nogu prema natrag. Prethodno smo samo trenutno skočili na desnu i odmah prenijeli težinu na lijevu nogu.

Ova se varijanta izvodi pretežno u okretu.

III varijanta (Đurinići)

Ples se sastoji iz neodređenog broja dvočetvrtinskih taktova a svaki od njih sadrži dvije četvrtine. Svi su taktovi jednaki. Ova se varijanta upotrebljava u kombinaciji s prethodnom, no isključivo u okretu.

Prva četvrtina: Desnom nogom okret u smjeru hoda kazaljke na satu za oko pola kruga pa i više. Pri tome se može »štuckati«, pucketati prstima.

Druga četvrtina: Lijevom nogom okret u smjeru hoda kazaljke na satu na isti način kao kod prethodne četvrtine.

D) S mjesta

Kad bi partneri došli do svirača, zaustavili bi se pred njim, okrenuli prema njemu i davali mu počast vabeći ga da što bolje svira.

Plesačice pri tome najčešće izvode pokrete kao u prethodnoj figuri (osim zadnjih dviju varijanata), a svaki plesač udara pred lijevičarom na razne načine. Kod toga obično drži u zraku samo jednu ruku a drugom se podboči. Ples plesačica ne ćemo niti opisivati, a plesača izgleda ovako:

U mnoštvu improvizacija izabrali smo onu koja se sastoji iz devet taktova od kojih su svi četveročetvrtinski izuzev trećeg koji je tročetvrtinski.

I takt se sastoji iz tri četvrtine i četvrtinske pauze:

Prva četvrtina: Poskok desnom nogom prema natrag. Prethodno se trenutno poskoči lijevom, ali se odmah težina tijela prenese na desnu.

Druga četvrtina: Poskok lijevom nogom prema natrag. Prethodno se trenutno poskoči desnom, ali se odmah težina tijela prenese na lijevu.

Treća četvrtina: Poskok desnom nogom prema natrag.

Pauza: Ostaje se u položaju koji smo postigli krajem treće četvrtine.

II takt je simetričan prvome. Ono što se u prvom izvodilo desnom, ovdje se izvodi lijevom nogom i obratno. Smjer kretanja ostao je isti.

III takt sadrži dvije osmine i dvije četvrtine.

Prva osmina: Poskok desnom nogom prema naprijed.

Druga osmina: Poskok lijevom nogom prema naprijed.

Prva četvrtina: Snažan udarac desnom nogom o pod.

Druga četvrtina: Snažan udarac lijevom nogom o pod.

IV takt sadrži četiri osmine i dvije četvrtine.

Prva i treća osmina jednake su prvoj iz prošlog takta.

Druga i četvrta osmina jednake su drugoj iz prošlog takta.

Obje četvrtine jednake su četvrtinama iz prošlog takta.

V takt jednak je prvom taktu.

VI takt jednak je drugom taktu.

VII takt sadrži osam osmina.

Prva osmina: Desnom nogom udarac u mjestu uz mali poklek. U Pridvorju muškari pri tom naglo izbace lijevu nogu ulijevo.

Druga osmina: Prednjim dijelom lijeve noge tijelo se odigne u zrak.

Treća, peta i sedma osmina jednake su prvoj.

Četvrta, šesta i sedma osmina jednake su drugoj.

Pri tome neki plesači mogu »štuckati« prstima (pucketati) na svaku četvrtinu ili »čičati« (pljeskati) obim rukama, također na svaku četvrtinu. To rade i neke ženske. Neki plješću i ovako: osmina, osmina, četvrtina.

VIII takt sadrži osam osmina. Objе su ruke u zraku. Plesači se intezivno okreću oko svoje osi u smjeru hoda kazaljke na satu istim pokretima kakve su izvodili na osmine proteklog takta.

IX takt je jednak osmom taktu.

E) Šetnja

U Čilipima je nema. U Pridvorju poslije šetnje ide sve još samo jednom ispočetka »To ti je prva polovica. Onda ti on (lijeričar) svira, pregundiva: ta, taa, taa, taa, i to je šetnja.« Partneri se uzmu za dolje ispružene ruke ili ispod ruke i šecu po kolu u smjeru hoda kazaljke na satu. Obično se ne drže takta što ga svirač daje svirkom, ali ponekiput se i drže. Ženska je bliža centru kruga.

Ples obično završava kad se sve figure ponove tri puta do četiri puta. Promjenu figura određuje lijeričar mijenjajući melodiju svirke. U starija vremena plesala se po-

skočica i uz mijeh, a u najnovija i uz harmoniku. I sami seljaci drže da je *poskočica* mlađi a *potkolo* stariji ples. Čini se da je u Konavlima zaista tako, i da je ona kasnije došla iz Dubrovačkog primorja.

Potkolo. Vrlo je arhaičan ples u otvorenom kolu. Stilski se razlikuje od bilo kojeg u susjedstvu. Na prvi pogled daje stilski ugođaj nekih makedonskih plesova, posebno kalajdijskog ora, a i sama koreografska shema donekle upućuje na to. Koliko nam je poznato, ni jedan ples bilo kojeg našeg kraja ne nosi takvo niti slično ime. O njegovu porijeklu mogli bismo dati dva tumačenja. Početni korak u *potkolu* je stavljanje lijeve noge pod koljeno desne; taj je plesni element vrlo raširen u makedonskoj i šopskoj plesnoj sferi. Kod Šopa se i izvodi na povik »Potkoleno!« Od tog stavljanja noge na potkolenicu druge mogao je ples dobiti i naziv. Vjerojatnije je drugo tumačenje: u drugom dijelu potkola provlače se plesači ispod mosta što ga čine ruke prvih dvaju izvođača. Ovo provlačenje pod kolo moglo mu je dati i ime. Pretpostavku pojačava i činjenica što u našem narodu postoji glagol potkoleznuti²⁰, što znači provući se, doduše ne u ovom kraju.

Potkolo se također izvodi uz pratnju lijerice ili mijeha, a čini se da je najstariji ples Konavljana. Potkolo je u konavoskim brdima gotovo nepoznato, a različito se igra u »donjoj i gornjoj bandi«. Od gornjih sela još ga samo u Pridvorju znadu izvesti, a Čilipljani i pogotovo Popovičani jedini ga izvode u donjoj strani. Obje se varijante razlikuju u svom prvom dijelu, dok je drugi jednak na obje strane.

Evo najprije zapisa iz Pridvorja. Svirač sjedi na stolici usred gumna. Preko prsa mu je hrvatska trobojnica. Plesači se drže za dolje ispružene ruke. Kolovoda i plesačica do njega drže se za maramu, jer će pomoću nje napraviti most ispod kojeg će se provući ostali izvođači. Iza svakog plesača dolazi plesačica.

Radi lakše analize ples dijelimo na A i B dijelove.

A.

²⁰ Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika. Izdanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Svezak XI, Strana 149.

Sastoji se od četiri tročetvrtinska takta.

I takt

Četvrtina: Ne odizujući prste od poda obje pete se pomaknu u lijevu stranu za oko 45° od početnog položaja.

Polovina: Ne odizujući prste, pete se vrte u početni položaj.

II takt je jednak prvome.

III takt

Četvrtina: Lijeva noga se postavi ispred desne u smjeru kretanja kola, tj. smjeru hoda kazaljke na satu, ali se na nju ne prenosi težina tijela.

Polovina: Lijeva se noga podigne u zrak tako da joj gležanj dotiče potkoljenicu desne i to gotovo sasvim uz koljeno.

IV takt

Četvrtina: Poskok na obje noge u smjeru kretanja kola ali tako da je lijeva za cijelo stopalo ispred desne. Težina tijela je pretežno na lijevoj nozi.

Četvrtina: Udarac desnom nogom uz lijevu.

Četvrtinska pauza: Izvođači ostanu u položaju u kojem ih je zatekla druga četvrtina.

Ovaj se dio izvodi sve dok svirač ne promijeni melodiju ili dok ne budu ispjevani svi stihovi pjesme. (Vidi poglavlje o pjesmama uz ples).

B.

B
V

Ovaj se dio zove *okrenut kolo*. Svaki je takt šestosminski a sastoji se iz dvije triole sheme: četvrtina, osmina. Kolovođa i plesačica do njega podignu ruke za koje se drže preko maramice i cijelo kolo promiče ispod tog mosta. Prvi prolaze čelni plesači a na kraju začelje. To se odvija kroz neodređen broj taktova a obično dok se svi tri puta ne provuku. Svi su taktovi jednaki prvom.

Četvrtina: Izvođači zakorače desnom nogom u smjeru kretanja kola i odbiju se u zrak.

Osmina: Dočekaju se istom, tj. desnom nogom, i to prstima.

Četvrtina: Korak lijevom nogom u smjeru kretanja kola i odbijanje u zrak.

Osmina: Padanje na prste iste, tj. lijeve noge.

Varijanta iz Čilipa i Popovića razlikuje se od ove iz Pridvorja u dijelu A).

MM J = 120

Ples se sastoji iz četiri tročetvrtinska takta, a svaki od njih sadrži četvrtinu i polovinu koja slijedi iza nje.

I takt

Četvrtina: Izvođači stoje na desnoj nozi, a gležanj lijeve stave tako da dotiče desnu nogu neznatno ispod koljena.

Polovina: Lijevom nogom korak u smjeru kretanja kola i odbacivanje u zrak.

II takt

Četvrtina: Dočekamo se lijevom nogom.

Polovina: Desnom nogom korak u smjeru kretanja kola.

III takt

Četvrtina: Lijevom nogom polulijevo natrag uz udarac o pod.

Polovina: Obim petama udarac o pod.

IV takt

Četvrtina: Desnom nogom poludesno natrag.

Polovina: Obim petama udarac o pod.

Nakon izvjesnog ponavljanja slijedi dio B) kao u primjeru iz Pridvorja. U Pridvorju je ples pokazivala grupa plesača predvođena Stijepom Obadom, a u Čilipima Stijepo Vezilić i Pavo Krilanović.

Radikalka. U doba predratnih političkih previranja ovaj je ples uzeo maha i u Konačima no nije se održao. »Sokolasi su plesali radikalku, a mi Hrvati baš nijesmo. A i oni su bili Hrvati« (Čilipi).

Ruskinja. Ovom plesu uspjeli smo zapisati samo ime i to da bi se »premetali onako ispod prsta« (Popovići).

Sejančica. Zovu je još i *selijančica*. Pleše se jednako kao i svugdje u Hrvatskoj, a prijeratni je nanos iz grada i njegovih plesnih dvorana.

Izvodi se uz poznatu melodiju »Kad se Cigo zaželi . . .«

Step (ili *stef*, kako ga još zovu), *swing*, *tango* i *valcer* izvode se kao i u gradovima. Kod stepa misli se vanstep, jednostavno koračanje. Ovi plesovi nisu postali seljački u pravom smislu te riječi pa se, izuzev valcera, vjerojatno neće niti ukorijeniti u konavoskim selima. Valcer se može smatrati nekim prelazom od građanskog k seoskom plesanju, jer je poprimio stilske fineše konavoskog plesanja i prate ga stari muzički instrumenti. S valcerom se to događa i u mnogim drugim hrvatskim krajevima.

Polka

Na lijerici : Jvan
„Danin” Basor, r. 1902.
u Lead City, Kalifor-
nija, U.S.A., živi u selu
Dunave.

$\text{♩} = 116$ (♩ = 232) (Svirac 2, Op. 65, 61)

(Indikator uz napis S. Stepanova)

Snimio i transkribirao
Stjepan Stepanov.

The musical score consists of eight staves of music, all in treble clef and 3/4 time. The first staff begins with a key signature of one flat (B-flat) and a common time signature of 3/4. The music is a polka, characterized by a steady, rhythmic melody. The notation includes eighth and sixteenth notes, often beamed together, and rests. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

This page contains ten staves of musical notation. Each staff consists of a treble clef, a series of notes, and a bass line. The notation is arranged in a standard musical score format. The first staff begins with a treble clef and a series of eighth notes. The second staff continues the melody with similar rhythmic patterns. The third staff includes a measure with a fermata and a 3/4 time signature. The fourth staff continues the melody. The fifth staff features a 3/4 time signature and a measure with a fermata. The sixth staff continues the melody. The seventh staff continues the melody. The eighth staff continues the melody. The ninth staff continues the melody. The tenth staff ends with a 3/4 time signature and a final measure.

Tonovi žica lijerice *ljestvica upotrijebljenih tonova i dvohvata* *Završni dvoхват*

Transp. na finalis g₁

Poskočica

Svira na lijerici:
Skvičalo Niko,
Pridvorje, r. 1896.
Snimio i transkribo-
rao: Stj. Stepanov

♩ = 136

(♩ = 272) (svirač 31, Op.60)

(Indikacija uz napis S. Stepanova)

The musical score is written for a lute (svirač) in 2/4 time. It consists of ten staves of music. The first staff begins with a double bar line and a treble clef. The key signature has one flat (B-flat). The tempo is marked as ♩ = 136. The score includes various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are several triplet markings (indicated by a '3' over a bracket) in the first, third, fourth, and eighth staves. The fourth staff is marked with the instruction 'non legato'. The score concludes with a double bar line and a final chord.

This page of musical notation consists of ten systems, each with a treble and bass staff. The music is written in a single key signature (one flat) and features a variety of time signatures: 2/4, 3/4, and 4/4. The notation includes eighth and sixteenth notes, rests, and dynamic markings such as *mf* and *f*. The piece concludes with a double bar line and a final cadence in 4/4 time.

The image displays ten systems of musical notation, each consisting of a treble clef staff and a bass clef staff. The notation is complex, featuring various rhythmic patterns, rests, and time signature changes. The time signatures shown are 2/4, 3/4, and 3/4. The music is written in a single key signature with one flat (B-flat). The notation includes various rhythmic values, rests, and time signature changes. The time signatures shown are 2/4, 3/4, and 3/4. The music is written in a single key signature with one flat (B-flat).

This page of musical notation consists of ten systems, each with a treble and bass staff. The notation is complex, featuring a variety of rhythmic patterns and time signature changes. The systems are as follows:

- System 1: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes.
- System 2: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes.
- System 3: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes, including a time signature change from 3/4 to 2/4.
- System 4: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes, including a time signature change from 3/4 to 3/4.
- System 5: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes, including a time signature change from 3/4 to 2/4.
- System 6: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes, including a time signature change from 2/4 to 2/4.
- System 7: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes, including a time signature change from 2/4 to 3/4.
- System 8: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes, including a time signature change from 3/4 to 2/4.
- System 9: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes, including a time signature change from 2/4 to 3/4.
- System 10: Treble and bass staves with eighth and sixteenth notes, including a time signature change from 3/4 to 2/4.

Musical score for piano, consisting of ten staves. The notation includes treble clefs, various time signatures (3/4, 2/4, 3/4, 2/4, 3/4, 3/4, 2/4, 3/4, 2/4, 3/4), and dynamic markings "Lento" and "legato". The music consists of a melodic line in the upper voice and a complex accompaniment in the lower voice with many sixteenth notes.

tonovi žica lijerice orig.

tonovi melodije i intervali (dvozvati)

Musical notation showing the original tones of the zither strings, consisting of a single treble clef staff with a few notes.

Musical notation showing the tones and intervals of the melody, consisting of a single treble clef staff with notes and stems.

Potkolo

Svira na lijerici
Skvičalo Niko,
Pridvorje r. 1896.
Snimio i transkri-
birao Stj. Stepanov

$\text{♩} = 90 (\text{♩} = 180)$ (Svirač 31, Op. 60)
(Indikacija uz napis S. Stepanova)

Uvod *legato* 3 poco à poco più mosso

ten. *Potkolo* ($\text{♩} = 128$)

ten.

ten.

ten.

ten.

ten.

ten.

The image shows a page of musical notation consisting of ten staves. Each staff contains a melodic line in treble clef and a bass line with chords. The notation includes various rhythmic values, triplets, and dynamic markings such as "ten.".

- Staff 1: Melody starts with a quarter note, followed by eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.
- Staff 2: Melody has a triplet of eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.
- Staff 3: Melody has a triplet of eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.
- Staff 4: Melody has a triplet of eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.
- Staff 5: Melody has a triplet of eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.
- Staff 6: Melody has a triplet of eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.
- Staff 7: Melody has a triplet of eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.
- Staff 8: Melody has a triplet of eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.
- Staff 9: Melody has a triplet of eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.
- Staff 10: Melody has a triplet of eighth notes. Bass line has chords. Dynamic marking "ten." is at the end.

7

6

7

riten. molto... a tempo

3/4

ter.

ter.

3

3

3

ten.

ten.

3

ten.

Tonovi žica
ljerice

Tonovi melodije i intervali (dohvati)

Potkolo

Pjeva uz lijericu
Ivan „Danin“ Bator
r. 1902. u Lead City,
Kalifornija, živi
u selu Dunave.

Snimio i trans-
kribirao:

S. Stepanov

♩ = 144 (♩ = 288) (T 17, Pj 2, Op 7)
(Indikator uz napis S. Stepanova)

Lijerica

III a

Pjevač

'Aj'-mo i - grat, 'aj' - mo

pje - vat o - ko ru - va ne - vje -

sti - na! 'Aj' - mo i - grat,

'aj' - mo pjevat o - ko ru - va ne - vje -

-sti-na! O - va majka si - na

že-ni, pa se ve - se - li.

O - vi bá - bo si - na že - ni,

pa se ve - se - li. Ve - se -

li se, sin - ko, di - ko, svak je

ve-se - jo! ve-se - li se

sin-ko, di-ko, svak je vese-jo!

Tonovi žica
lijerice

Tonovi melodije i
intervali (dvohvati)

Transp. na finalis g1

Tonovi pjevanja (orig.)

Transp. na finalis g1

Z A K L J U Č A K

U ovoj radnji preteže materijal s terena, dok su kulturno-povijesne napomene veoma štare. To dolazi od pomanjkanja literature o Konavlima a posebno o zabavama i plesu

U materijalu nastojao sam dati što više citata, onako kako su ih kazivači govorili, a radi toga da bi se dobila što plastičnija slika o tome kako sami seljaci gledaju na ples i plesne prilike. Osim toga, originalni tekstovi imaju svoju literarnu vrijednost bez obzira na to što se radi o pojedinim fragmentima iz izlaganja kazivača.

Iako seljaci s oduševljenjem govore o plesovima i plesanju u svom kraju te se naoko čini da ih je mnogo, sam broj plesova i malobrojnost njihova izvođenja stavljaju konavoske plesove u dinarsku zonu. Stilski su blizi mediteranskom načinu plesanja, izuzev *potkola* o kojega je stilskim i prostornim značajkama već govoreno. Da su plesovi gradske srednjoevropske provenijencije u relativno veliku broju prodrli u Konavle »zaslugu« imaju tamburaške grupe koje su svirale pratnju za takve plesove, te dobre veze Dubrovnik sa sjevernim krajevima.

Opisi plesova doneseni su prema alfabetskom redu iako bi teoretski bilo bolje da su grupirani posebno izvorni seoski, a posebno oni koji su došli iz grada ili tuđeg svijeta. Abecedni redoslijed je zbog toga što se za neke plesove ne može pouzdano tvrditi jesu li čisto gradski ili su prethodno došli sa sela u grad pa se ponovo vratili u selo, što je poznat slučaj u povijesti plesa. Čak i za one plesove, koji se u prvi mah čine pouzdano seljačkim, može se staviti niz sumnja s obzirom na njihovo prijeklo.

Detaljni zapisi svih varijanata, fotografske, magnetofonske i filmske snimke nalaze se u arhivu Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu.

POPIS KAZIVAČA

Basor Ivo, rod. 1902. Lead City,
Kalifornija	Glavinic Ane rod. Skvičalo, 1888.
Pridvorje
Bijele Ane, rod. 1944. Duba	Gled Kristo, rod. 1900. Palje Brdo
Bijele Kate rod. Luić, 1911. Duba	Gregurević Ane rod. Šarilo, 1896. Duba
Bijele Pavo, rod. 1906. Duba	
Bijelić Antun, rod. 1904. Uskoplje.	Janković Ivo, rod. 1911. Mrcine
Bijeluš Nike Perova, rod. Dubreta, 1908.
Vodovađa	Karaman Ivo, rod. 1900. Pridvorje
Bjelokosić Antun, rod. oko 1927. Čilipi	Kesovija Mijo, rod. 1875. Lovorno
Božović Luce, rod. 1925. Molunat	Kise Marko, rod. 1884. Đurinići
Brailo Mare, rod. 1937. Duba	Klaić Ivo, rod. 1923. Popovići
Burdelez Pave rod. Luić, 1913. Kuna	Klaić Ivo, rod. 1931. Popovići
	Klaić Stane rod. Đuraš, 1906. Popovići
Čević Ane rod. Jozović, 1939. Stravča	Kordić Mara rod. Madeško, 1883. Čilipi
Čević Mijo, rod. 1930. Stravča	Kralj Ana rod. Škilj, 1879. Dunave
Čević Mirko, rod. 1930. Stravča	Krilanović Pavo, rod. 1902. Čilipi
Čupić Božo pok. Balda, rod. 1899. Vatasi	Kurajica Luce rod. Klečak, 1875.
Brotnica
Dabo Božo, rod. oko 1910. Stravča	
Dabo Jele rod. Martinović 1919. Brotnica	Lučić Niko, rod. 1924. Brotnica
Dabo Kate rod. Vitković, Duba	Luić Kate rod. Bupić, 1911. Kuna
Dabo Niko, rod. 1908. Stravča	
Desin Mare rod. Božović, 1903. Molunat	Magud Stanka rod. Bećir, 1893. Pločice
Dragić Niko, rod. 1930. Pridvorje	Margaretić Pero, rod. 1943. Brotnica
	Marinović Nikola, rod. 1880. Pridvorje
Đuratović Mato, rod. 1888. Đurinići	Martinović Božo, rod. 1924. Stravča
	Martinović Marija rod. Raše, 1927.
Stravča
Fiorović Luka, rod. 1901. Vodovađa	

Mihočević Niko, rođ 1926. Pridvorje
 Miletić Jela, stara oko 74. god. Đurinići
 Milijas Jele, rođ. 1937. Drvenik
 Mišić Ivo, rođ. 1934. Šiešci
 Mišić Marko, rođ. 1906. Šiešci
 Mišić Vlaho, rođ. 1937. Šiešci
 Obad Stijepo, rođ. 1903. Pridvorje
 Obad Pero, rođ. 1934. Pridvorje
 Orepić Đuro, rođ. 1900. Njivice
 Orepić Đuro, rođ. 1911. Stravča
 Orepić Mare rođ. Vitković, 1930. Stravča
 Prlinda Mare, rođ. 1930. Poljice
 Rokolj Pero, rođ. 1904. Gunjina
 Rončević Kristo, rođ. 1926. Vodovađa
 Selak Stane rođ. Koprivica, 1915.
 Jasenica

Skvičalo Niko, rođ. 1896. Pridvorje
 Slucka Milija, rođ. 1934. Drvenik

Šarilo Antun, rođ. 1892. Duba
 Šarilo Pero, rođ. 1945. Duba
 Šiljug Nike rođ. Vlahušić, 1922. Duba
 Šiljug Pero, rođ. 1893. Duba
 Šiša Pero, rođ. 1906. Mihanovići
 Škilj Luce, rođ. Lazarević, 1908. Vatasi
 Škilj Nike rođ. Primić, 1877. Dunave
 Škilj Niko, rođ. 1908. Dunave

Vezilić Stijepo Mijovov, rođ. 1907. Čilipi
 Vidak Kate, rođ. 1939. Duba
 Vidak Nike, rođ. 1944. Duba
 Vitković Nikola, rođ. 1935. Duba
 Vlahušić Mare, rođ. 1932. Duba

TUMAČ MANJE POZNATIH RIJEČI

balarica — plesačica
balati — plesati
bezočarija — prevelika sloboda
blanci — klupe
brijeme — vrijeme

čičati — pljeskati

dernek — sajam

đikati — skakati

fešta — svetkovina
fiorin — novac, forinta
friška — porugljivo, sirova, prosta

galijot — u ovom slučaju pokvarenjak
golokudnica — kukuruznica
gornja banda — gornja strana

iskopanica — porugljivo. Obično dođu
 zajedno krvnik i iskopanik
kalašit se — lijeniti se
kolijat — plesati kolo

majgura — djevojka
naoposlo — smjer za suncem

otkoraditi — ohrabriti

pontura — upala pluća
prdecati se — ritati se

prisluga — sporedno krsno ime
potezulja — žena koja se skita

rijet — reći
rabra dvore — (labra) sokola dvore
raspuštenica — razuzdana žena

sičija — sušica
sobrnja — sitan kamen
spravan — spreman
sušestvo — susjedstvo

šantav — šepav
ščetovati — svjetovati
šporkulja — prostača
štuckati — pucketati prstima
šutri — sutra

udarati — svirati
ujest — ući

užanca — običaj

veseje — svadba
vijađ — jedan ples
vitjati — okretati, vitlati
vjeriti — zaručiti

zapatat vrata — zatvoriti vrata

žižat — paliti

Zusammenfassung

DIE VOLKSTANZE VON KONAвли

Die schriftlichen Denkmale enthalten wenig Angaben über die Volkstänze von Konavli. Zwei mittelalterliche behauene Grabquader (stećak), einer in Brotnice, der andere (Fragment) in Pridvorje, enthalten bildliche Darstellungen von Kolo-Tänzen und bieten eine vage Anschauung von einstigen rituellen Grabtänzen. Diese Grabquader sind nur Zweigvertreter vieler solcher bogumilischer Denkmale des bosnisch-herzegowinischen Hinterlandes von Konavli. Das heutige »potkolo« in Konavli ähnelt in schematischer Hinsicht sehr den eingemeisselten Kolo-Darstellungen.

In den kulturellen Traditionen von Dubrovnik nimmt eine hervorragende Stelle die St. Blasius-Feier ein (sv. Vlaho, Schutzpatron der Stadt und der ehem. Republik Dubrovnik). An dieser nahmen auch Soldatentrupps aus verschiedenen Teilen der Republik teil, also auch aus Konavli. Sie kamen, angeführt von ihren Hauptleuten und Fahnenträgern und führten verschiedene Kampfspiele auf, die in einigen Einzelheiten an die Spiele der »kumpanjija« auf Korčula erinnern. Heutigentags gibt es in Konavli keinerlei derartige Kampfspiele mehr. Diese konnten durch Vermittlung der Spanier hierhergelangen, wie sie zu karolingischen Zeiten sich in Mitteleuropa verbreiteten.

Im Tanze »poskočica« erkennt man bezüglich Haltung und Stil verwandte Elemente der spanischen und mediterranen Tradition. Das Schnalzen mit den Fingern ist nachgerade eine Nachahmung der Kastagnetten, während die Hände so, mit nach aussen gewendeten Handflächen, gehalten werden, als enthielten sie die Kastagnetten. Enge Beziehungen Dubrovnik's mit Spanien und Neapel, das ja auch spanischer Besitz war, ermöglichen sichere Schlussfolgerungen, vor allem deshalb weil auch am dubrovniker Fürstenhof das spanische Zeremoniell herrschte. Gewöhnlich lehrten Ballettmeister die Verbeugungen, die ja schliesslich den Hauptinhalt der demaligen Tänze bildeten. Die beiderseitigen Beziehungen waren besonders enge im 16. Jh., was zur Folge hatte dass Schiffsmannschaften und andere Reisende leicht auch die Tänze übertrugen.

In Konavli wurde und wird meist an kirchlichen Feiertagen getanzt, wie auch an Tagen an denen die einzelnen Familien ihren Taufpatron (krsno ime) feiern, oder an den Festtagen die »prisluge« heissen, anlässlich welcher Verwandte und Freunde in anderen Dörfern besucht werden. Zur Faschingszeit tanzt man hier seit je bedeutend weniger als in anderen Teilen Dalmatiens. Ein wichtiger Tanz ist der bei der Hochzeit, bei welchem Anlass ein besonderer Tanz, namens »potkolo«, rings um die Truhe, die die Mitgift der Braut enthält, getanzt wird, wobei einer von den Hochzeitemern mit der Braut tanzt um festzustellen ob diese nicht vielleicht hinke.

Der Tanzplatz ist an warmen Tagen die Dreschtenne, oder eine Wiese vor der Kirche bzw. unweit von dieser, meist im Schatten eines Baumes, oder aber der Platz vor der Dorfschule. Zur Winterzeit versammelte und unterhielt man sich in Wohnhäusern. Am Vorabend zum St. Blasiusstag, wie auch zum Thomastag (Tomindan) pflagten die Bauern von Konavli auch vor der St. Blasius-Kirche in Dubrovnik zu tanzen.

Es tanzt vorwiegend die ledige Jugend, aber am Tage der Taufpatron-Feier, der grössten Festlichkeit in Konavli, tanzen auch ältere Leute, ja sogar Greise, besonders wenn sie sich etwas Mut zugetrunken haben. Verhelichte Frauen tanzen sehr selten, aber verheiratete Männer schliessen sich gern dem Tanze an.

Der Tanzeslust waren aber auch Schranken gesetzt, so z. B. war es untersagt an Fasttagen und im Trauerjahre zu tanzen. Auch elternseits war es den Kindern nicht immer erlaubt den Tanz zu besuchen und manchmal war auch der Dorfschulmeister ein Tanzfeind, ebenso erhoben oft auch die Geistlichen ihre Stimme, besonders gegen die neueren bürgerlichen Tänze die auch in Konavli einzogen. Während des verflorenen Krieges verboten auch die Italiener in manchen Dörfern von Konavli den Tanz, oder erteilten Vorschriften wann und wo getanzt werden darf — was aber wiederum das Volk nicht wollte.

Die Bauern von Konavli tanzen ungemein elegant. Da gibt es kein Schleudern der Füße, kein übertriebenes Körperwiegen, oder Händeschwenken und keinerlei Spur von Zügellosigkeit. Ihren entwickelten Sinn für künstlerischen Ausdruck bezeugen diese Bauern auch in den schönen, ästhetisch ausgeführten Handbewegungen, würdevoller Haltung des Körpers und Hauptes, sowie in edlem Gesichtsausdruck.

Traditionelle Ethik und Etikette sind bei Tanzunterhaltungen fest bestimmt und es kommt bei diesen niemals zu Exzessen. Die Ehrerbietung den Mädchen gegenüber ist sehr betont und die Tänzer ehren ihre Partnerinnen auch nach Beendigung des Tanzes. Von den Mädchen verlangt man jedoch dass sie bescheiden seien, nicht ohne Anlass lachten, den Mämern nicht in die Augen, sondern vor sich zur Erde blickten. Ausserdem gehen sie neimals allein zum Tanz, sondern werden von ihren Müttern oder Brüdern, manchmal auch von den Vätern begleitet.

In Konavli wird nur selten und ausnahmsweise beim Tanz gesungen. Heute tanzt man überwiegend zum Spiel der »lijerica«, in früheren Zeiten jedoch meist zum Spiel des Sackpfeifers. Im 19. Jh. kam es auch hier zur Gründung von Tambura-Orchestern, während sich in letzter Zeit auch hier immer mehr die Ziehharmonika einbürgert.

(preveo: Stj. Stepanov)